

L'observació participant i no participant en perspectiva qualitativa

Carles-Enric Riba Campos

PID_00205319

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

1. L'observació participant en perspectiva qualitativa.....	5
1.1. Els trets essencials de l'observació participant	5
1.1.1. La relació social observador-subjecte i la participació de l'observador	6
1.1.2. Observació participant i experimentació	9
1.1.3. Observació participant i reactivitat	11
1.2. Usos i graus de l'observació participant	13
1.2.1. Usos de l'observació participant	13
1.2.2. Graus de l'observació participant	14
1.3. La interpretació en el context de la interacció i el diàleg	22
2. L'observació no participant en perspectiva qualitativa.....	26
2.1. Els trets essencials de l'observació no participant	26
2.1.1. La distància observador-observat	26
2.1.2. L'observador no participant davant del flux significatiu del comportament	28
2.2. Segmentació i classificació del comportament: sistemes de categories interpretatius	32
2.2.1. Condicions d'una classificació categorial de la conducta	33
2.2.2. Estructura d'un sistema de categories	35
2.3. La interpretació en l'observació no participant qualitativa	37
2.3.1. La interpretació categorial	38
2.3.2. La interpretació contextual	40
3. Exemples de protocols d'observació interpretativa.....	44
3.1. En observació actuant: els espècimens de Barker	44
3.1.1. Generalitats	44
3.1.2. Metodologia	44
3.1.3. Valoració metodològica	50
3.2. En observació implicada: el treball de camp etnogràfic	51
3.2.1. El camp	52
3.2.2. L'observació participant implicada	53
3.2.3. La cultura	54
3.3. En participació-observació: els incidents crítics de Flanagan	55
3.3.1. Generalitats	55
3.3.2. Metodologia	56
3.3.3. Valoració metodològica	60
3.3.4. Comparació entre els espècimens i els incidents crítics	61
4. Els informants.....	62

4.1.	Els informants: definició i valor metodològic	62
4.1.1.	Generalitats i distincions bàsiques	62
4.1.2.	Importància metodològica dels informants	64
4.2.	Diferents posicions i rols dels informants en el context de la recollida d'informació	66
4.2.1.	L'informant en observació participant i no participant: informants actuals i <i>a posteriori</i>	66
4.2.2.	Autoinformants i al·loinformants	68
4.2.3.	Informants interns i externs	69
Bibliografia		73

1. L'observació participant en perspectiva qualitativa

1.1. Els trets essencials de l'observació participant

Entrarem en la temàtica d'aquest mòdul a partir de la tipologia dels mètodes qualitius establerta en la taula de l'apartat 1.2 del mòdul "Generalitats sobre els mètodes qualitius: trets bàsics, variants, camps d'aplicació i història". Recordem que hi fixàvem dos criteris bàsics per tal de segregar uns mètodes d'altres en l'eix de la genuïnitat o autenticitat qualitativa: d'una banda, ateníem les estratègies de recollida d'informació i tècniques de registre emprades, que podien ser l'observació participant, la no participant directa i la no participant indirecta o documental. D'altra banda, la investigació amb vocació qualitativa podia treballar sobre material verbal o no verbal. De fet, aquests criteris estructuraran la nostra exposició d'ara endavant, ja que dedicarem aquest segon mòdul a l'observació participant i no participant; el proper i tercer a l'entrevista com a tècnica nuclear de l'observació participant; el quart a l'aplicació d'aquestes tècniques a la investigació de grups; i el cinquè a l'estudi i anàlisi de documents. Deixarem per al sisè i últim un conjunt de qüestions metodològiques relatives a la qualitat de la informació obtinguda.

En l'observació participant l'observador científic obté informació (habitualment verbal) del subjecte observat a partir d'una interacció amb ell.

Així, doncs, a continuació explorarem el món de l'observació participant: el nucli i les variants i recursos com a estratègia d'obtenció d'informació sobre el comportament humà. No partirem de zero, ja que ens vam referir a aquest tema en l'assignatura *Introducció als mètodes d'investigació en psicologia* i ens hi hem tornat a aturar en el mòdul "Generalitats sobre els mètodes qualitius: trets bàsics, variants, camps d'aplicació i història". Llavors oposàvem l'**observació participant** a la **no participant** per tal d'emmarcar aquesta opció en la també ja esmentada taula anterior. Ara desenvoluparem amb més detall i profunditat la primera d'aquestes formes d'observació a partir dels trets que llavors ja havíem anunciat.

Lectures recomanades

Si voleu, podeu ampliar els continguts d'aquest mòdul amb els textos següents:

M. T. Anguera (1995). "Recogida de datos cualitativos". A M. T. Anguera *et al.* (Eds.), *Métodos de Investigación en Psicología* (pp. 523-547). Madrid: Síntesis.

J. Behar i C. Riba (1993). "Sesgos del Observador y de la Observación". A T. Anguera (Ed.), *Metodología Observacional en la Investigación Psicológica*. Vol. 2: *Fundamentación* (2) (pp. 15-148). Barcelona: PPU.

Vegeu també

Podeu veure l'apartat 1.2, "Una tipologia dels mètodes qualitius", més concretament la taula "Classificació i gradació dels mètodes qualitius segons el tipus d'observació i el material registrat", del mòdul didàctic "Generalitats sobre els mètodes i les tècniques aplicades a l'avaluació qualitativa" d'aquesta assignatura.

Vegeu també

Sobre l'observació participant, podeu veure l'apartat 1.2, "Una tipologia dels mètodes qualitius", del mòdul didàctic "Generalitats sobre els mètodes i les tècniques aplicades a l'avaluació qualitativa" d'aquesta assignatura.

1.1.1. La relació social observador-subjecte i la participació de l'observador

Si hi ha una interacció entre dues persones, aquesta es realitza per força sobre la base d'una relació social, formal o informal, amb els rols respectius. Aquesta relació és el punt de partida de l'observació. L'observador l'ha d'establir de diferents maneres, presentant-se al subjecte, comunicant-li què vol saber, per què, el procediment de recollida d'informació, etc.

Quan el focus de l'atenció de l'observador està en un grup i no en un sol individu, aleshores la relació d'aquest observador amb el grup pot comportar la seva participació o **implicació** en ell en grau variable, fins a arribar a ser-ne un membre. En el context de la recerca etnogràfica aquesta participació ha donat nom al tipus d'observació que estem comentant.

De tot això se segueix que el subjecte o grup és conscient de ser observat, estudiat, i identifica l'observador com a tal (independentment del fet que el pugui percebre o no en una situació determinada). Els observats coneixen el fet present de l'observació en curs.

En l'observació participant la informació recollida sol ser verbal o assimilable a la verbal, gravada, transcrita o escrita. En tot cas és informació amb **significat** social i personal. L'observador mira i escolta, pregunta, demana respostes i aclariments, estimula, indaga. El subjecte respondrà segons la seva relació amb l'observador. En un extrem, aquest pot ser una persona completament estranya; en l'altre, un amic o persona de confiança.

En un pla més abstracte, l'esquema de l'observació participant representaria l'observador i l'observat com els dos pols de la interacció i, entre ells, un flux comunicatiu en totes dues direccions. En la il·lustració de la figura següent ho teniu dibuixat.

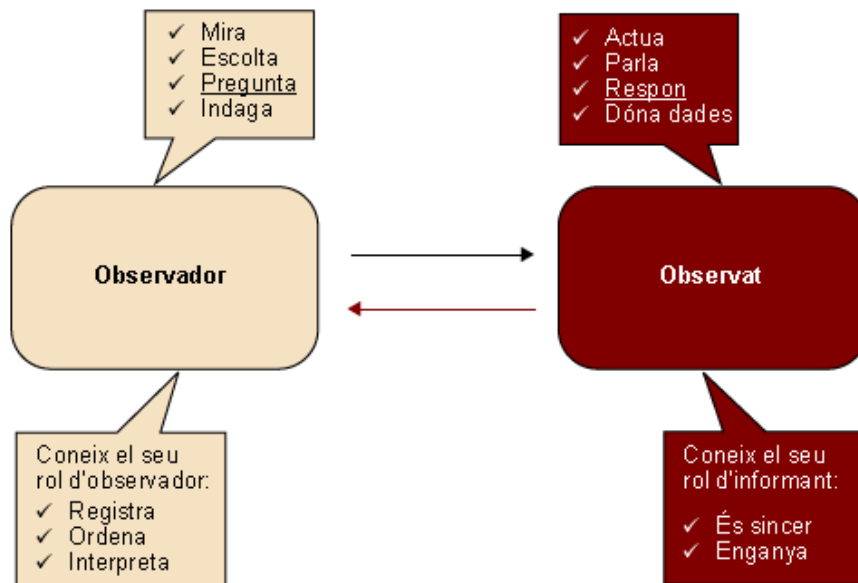
Vegeu també

Sobre implicació podeu veure l'apartat 1.2, "Usos i graus de l'observació participant", d'aquest mòdul didàctic "L'observació participant i no participant en perspectiva qualitativa" d'aquesta assignatura.

Vegeu també

Podeu veure l'apartat 1.1, "Els mètodes qualitius: trets bàsics", del mòdul didàctic "Generalitats sobre els mètodes qualitius: trets bàsics, variants, camps d'aplicació i història" d'aquesta assignatura.

El bucle comunicatiu en l'observació participant

Així, doncs, en aquesta modalitat de recollida de dades els significats circulen en dos sentits, de l'observador a l'observat i de l'observat a l'observador, segons el patró genèric de pregunta i resposta.

Aquesta comunicació està pautaada: l'observador sap què ha de fer (coneix el seu rol) i el subjecte observat també; altrament es tractaria d'observació no participant. En particular el subjecte sap que és un informant, una persona que es constitueix en font d'informació sobre el tema d'estudi per al científic. Òbviament el tema d'estudi pot ser el mateix subjecte o informant. En tot cas ja veurem que el paper d'**informant** es pot complir de diverses maneres.

Treure la informació d'una conversa o d'una interacció amb un subjecte pot semblar un recurs molt obvi i de sentit comú. Això no obstant, constitueix una transgressió de certs principis positivistes lligats a l'objectivitat. En les ciències naturals l'objectivitat es fonamenta en la distància epistemològica que l'observador es capaç de posar entre ell i l'objecte d'estudi, una estrella, un àtom, un mineral, un bacteri.

Aquesta operació es veu facilitada per la impossibilitat de tenir una interacció comunicativa amb aquestes entitats, interacció que sí que és possible quan s'investiguen éssers humans. És clar que un psicòleg o un antropòleg difícilment poden fixar molta distància entre ells i els subjectes que estudien.

Bucle d'informació entre observador i objecte

El físic que excita una partícula subatòmica per tal d'aconseguir traces de la seva trajectòria i, amb elles, la seva velocitat, massa, etc.; el biòleg que tenyeix un teixit per tal de destacar-ne les cèl·lules individuals; el geòleg que tracta un mineral amb un reactiu per comprovar com reacciona; tots aquests científics estan indubtablement enviant informació als seus objectes d'estudi, els quals els hi retornen transformada d'alguna manera segons un bucle semblant al de la figura anterior.

Vegeu també

Sobre els informants podeu veure l'apartat 4.2.2, "Autoinformants i al·loinformants", més concretament la taula "Classificació dels tipus d'informants en observació participant i no participant" d'aquest mòdul didàctic.

Però aquesta informació retornada per aquests objectes no inclou cap interpretació de sí mateixos o del món que pugui competir amb les del científic, no es manifesta de manera verbal o proposicional.

Compareu les situacions suggerides amb la següent: un psicòleg du a terme una investigació sobre benestar laboral finançada per la mateixa empresa on treballa. Entre altres coses el psicòleg demana als treballadors que situïn en una escala d'1 a 5 la comoditat del seu seient en la cadena de muntatge. Alguns pensen 1 (gens de comoditat) però diuen 3 (comoditat mitjana) per por que se sàpiga la seva resposta i que això tingui conseqüències funestes sobre la seva estabilitat laboral.

És evident que, en les ciències naturals, un bucle d'informació entre observador i objecte no amaga inconsistències com aquesta. De totes maneres els físics moderns són conscients que la distància que sembla requerir l'objectivitat mai no és tan gran com es vol, i que els objectes d'estudi, per autònoms i distants que semblin, no deixen de ser una construcció de l'observador humà. Sovint, aquesta consciència té com a resultat, tal volta sorprenent, que la filosofia de la física quàntica i de la física de la relativitat estan molt més a prop de la de les ciències socials (almenys en la versió més crítica) que no pas ho estava la de la física clàssica.

La recollida de material verbal en el si d'una interacció permet accedir, en certa mesura, a l'"interior" del subjecte estudiat; permet entrar una mica en la seva subjectivitat: les seves opinions, punts de vista, sentiments, emocions. És evident que aquest accés té les seves limitacions, que són les de la comunicació a través del llenguatge. En tot cas, el llenguatge del subjecte o subjectes que estudiem és l'única "sonda" que tenim per tal d'interpretar-lo des de dintre del seu propi món.

Atès que l'observador ha d'establir una relació més o menys profunda amb aquest mateix subjecte, és possible que la pròpia subjectivitat es vegi implicada en la interpretació. Certament, l'observador s'ha d'implicar si realment vol intentar col·locar-se en el punt de vista del subjecte, i guanyar així aquella **posició èmica** que permet l'observació participant.

De fet, pot controlar o tractar de controlar més o menys aquestes possibilitats d'implicació, acostant-se més a aquesta posició èmica, o allunyant-se'n cap a una d'ètica. Corresponentment, podrà adoptar una actitud accessible, càlida, oberta, o bé una de freda, neutra, tancada. En aquest darrer cas, segurament es basarà en l'ús de consignes seguint un protocol més rígid, semblant al d'un procediment experimental.

Vegeu també

Podeu veure l'apartat 1.1, "Els mètodes qualitatius: trets bàsics", del mòdul didàctic "Generalitats sobre els mètodes i les tècniques aplicades a l'avaluació qualitativa" d'aquesta assignatura.

Smith i Smith (1983)

Smith i Smith (1983) van estudiar dotze nens/neses i vuit joves cecs, estudiants en una escola especial. L'objectiu del treball era esbrinar si els seus patrons de comportament social en el context escolar eren iguals o diferents dels que mostren els individus de la mateixa edat amb visió normal.

Els autors van utilitzar un pla d'observació participant. Primer van establir contacte amb els subjectes, donant-los alguna noció de la finalitat de la recerca; després els van acompanyar durant uns dies en tots els escenaris propis de la situació escolar: al pati, a l'aula, al menjador, als passadissos i vestíbuls, al bar, etc. Lògicament, els subjectes eren conscients de l'existència d'un observador i, sovint, també de la seva presència. Aquest registrava comportament verbal i no verbal espontani i també feia registres de les converses que tenia amb els estudiants.

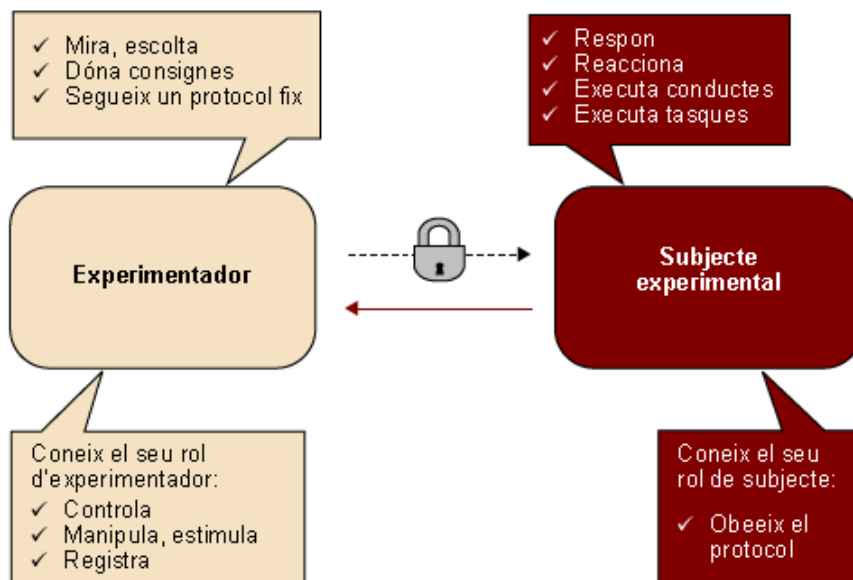
Els autors creuen que aquest procediment els va permetre accedir a molt més a prop dels subjectes, guanyant-se la seva confiança i garantint una certa transparència en la informació que transmetien.

Adaptat i traduït de T. E. C. Smith i B. L. Smith (1983). Using Participant-Observation to Determine the Social Behavior of Visually Handicapped Children. *Education of the Visually Handicapped*, 15 (1), 30-36.

1.1.2. Observació participant i experimentació

Aquest punt enllaça directament amb l'anterior. Les relacions entre l'observació participant i l'experimentació són subtils. Per començar pareu atenció a la figura següent construïda amb el mateix patró que la figura anterior i compareu ambdues.

El bucle comunicatiu en l'experimentació

- La **diferència** fonamental en el flux d'informació d'aquesta figura, comparada amb l'anterior, és que la fletxa d'esquerra a dreta apareix en línia discontinua i sota un cadenat. El cadenat simbolitza el control que l'experimentador tracta d'exercir sobre els missatges que llança al subjecte. Certament l'experimentador ha d'establir una relació amb el subjecte humà experimental; no hi ha altra manera de fer viable el procediment.

Però la interacció no és oberta, ni informal, ni personal; ans al contrari ha de ser impersonal i s'ha de reduir fins al mínim que permet el rígid protocol i les consignes i instruccions sobre què ha de fer i què no ha de fer el subjecte. En l'experimentació els rols són, doncs, diferents. Com ja sabeu, l'experimentador controla les variables que no li interessin i manipula les que sí l'interessin, a banda de registrar o mesurar. A desgrat d'això, les funcions de mirar i escoltar –observar– continuen vigents en el laboratori. A l'altre costat el subjecte gaudeix ara de molta menys llibertat que en qualsevol forma d'observació participant: l'únic que pot fer és obeir instruccions i respondre de la manera que se li demana.

- La **semblança** entre les dues figures, és a dir, entre l'observació participant i l'experimentació, rau en l'existència justament d'aquesta fletxa d'esquerra a dreta que implica, d'una manera o d'una altra, una intervenció del científic sobre el sistema estudiat, subjecte o grup. En aquest sentit podem dir que l'observació participant és un mètode actiu, operador o que implica intervenció, més que observacional, passiu o transductor (aquests són conceptes explicats en l'assignatura *Introducció als mètodes d'investigació en psicologia*).

En definitiva, l'observació participant, tot i ser un instrument clau de la investigació qualitativa, és un mètode híbrid, ja que té components d'intervenció, propis de les operacions experimentals, i components d'observació adreçats a aconseguir la màxima naturalitat i fluïdesa en la situació de registre i en la relació amb el científic.

El grau en què una observació participant s'acosti o allunyi del mètode experimental dependrà del grau de control que s'apliqui i, per tant, de la rigidesa o flexibilitat del protocol que reguli el desenvolupament de la interacció entre observador i observat. Sobretot dependrà de les instruccions o consignes que es donin al subjecte, incloent-hi la possibilitat de no donar-li'n cap.

Exemple

Una entrevista altament estructurada, tancada, de tipus directiu, s'assemblarà més a un registre experimental que no pas una d'oberta, no directiva i informal, tipus conversa.

En principi, entendrem que els mètodes qualitius treballen molt més en la perspectiva d'una observació participant no controlada, amb protocols de registre flexibles i procediments oberts, la qual cosa allunyaria la pràctica qualitativa habitual de la metodologia experimental.

1.1.3. Observació participant i reactivitat

La possibilitat de situar l'observació participant més a prop, o més lluny, de la intervenció experimental té conseqüències importants en la valoració de certs problemes metodològics que es poden plantejar en la seva aplicació. D'aquests, el més important és el biaix de reactivitat.

D'entrada, cal adonar-se que un subjecte d'observació participant, en relació social amb l'observador, ha de saber per força que està essent investigat, que és el blanc de la recerca. Aquest coneixement pot ser més o menys explícit, però sempre n'afectarà de manera variable el comportament en la situació de registre. L'única excepció a aquesta regla es donarà en el cas que el científic ocult al subjecte les seves intencions.

De moment, doncs, definirem la reactivitat com la influència que exerceix la situació de registre, incloent-hi l'observador, en el(s) subjecte(s) observat(s), influència que es manifesta en canvis del seu comportament respecte al que mostraria en una situació natural, és a dir, en qualsevol situació que no fos la d'una observació científica formal i coneguda.

Un aspecte crucial de la reactivitat és que el subjecte pot enganyar l'observador de diverses maneres, conscientment o inconscientment. Per això, la reactivitat es pot considerar com un biaix o error susceptible de control.

Solucions a la reactivitat

Adonem-nos que, per exemple, un subjecte no respon igual a una pregunta sobre temes íntims quan la formula un familiar o un amic que quan ho fa un observador desconegut, ni manté la mateixa actitud o el mateix tarannà. Com veurem una de les solucions de la reactivitat és, per aquest motiu, la familiarització del subjecte amb l'observador.

Les raons per les quals el subjecte no respon o no actua igual són múltiples. El rol d'observador científic comporta gairebé sempre un cert poder o prestigi, institucional i/ o personal, i això fa que la relació observador-observat sigui asimètrica. El subjecte està en una posició d'inferioritat, la qual cosa comporta, des del seu punt de vista, certs riscos per a la seva seguretat o intimitat.

A més, un cop definida la relació, acceptat o rebutjat l'observador, el subjecte pot facilitar-li les coses, intentar agradar-li fins a distorsionar el seu comportament o bé, al contrari, boicotejar-lo i posar-li entrebancs de manera evident o subreptícia.

Totes aquestes alteracions afectaran la informació recollida.

Tot comptat, l'observació participant pot seguir dues vies amb relació a la reactivitat:

1) Quan l'observació participant està a prop de l'experimentació i vol controlar la influència de l'observador en el subjecte, considerarà efectivament la reactivitat com un biaix, com una amenaça a la validesa dels resultats. Per tant, tractarà de suprimir-la o reduir-la mitjançant diferents tècniques. Una

d'elles és l'**observació emmascarada** (*disguised*) en la qual l'observador procurarà obtenir la informació sense revelar el seu rol d'investigador. Una altra serà l'habitació del subjecte a la seva presència.

En aquest cas l'observador es col·locarà en una perspectiva ètica i estimarà que està obtenint dades sobre un subjecte aïllat, situat enfront d'ell.

2) Quan adopta un enfocament plenament qualitatiu i s'aparta dels procediments experimentals, l'observació participant no considerarà la reactivitat com un biaix. De fet, ni tan sols parlarà de reactivitat i no farà res per reduir-la o suprimir-la, encara que sí intentarà que la seva interacció amb el subjecte sigui fluida i productiva.

En aquest cas l'observador es col·locarà en una perspectiva ètica i estimarà que està obtenint dades sobre el sistema nascut de la seva interacció amb el subjecte, i no sobre el subjecte aïllat. Per tant, les variacions reactives seran una part substancial de la informació que vol aconseguir.

Des d'aquest prisma, les dades podran variar segons quin observador les reculli i la situació en què ho faci. La generalització no es realitzarà a partir d'una observació canònica i controlada d'un observador estàndard, sinó a partir de la suma integrada de diverses observacions d'un mateix subjecte per part d'observadors de diferents tipus.

Exemple

La darrera afirmació us pot semblar sorprenent pel seu relativisme, però no ho és tant si ens posem més a prop de la pràctica habitual de la investigació social. Imaginem, per exemple, una recerca sobre la vida a les presons. Probablement donarà resultats qualitativament diferents segons si l'observació la du a terme el propi personal de la presó (distingint entre vigilants, administratius, personal mèdic, direcció) o personal extern; fins i tot podríem pensar en la possibilitat que els mateixos presos entrevistessin els seus companys, cas en què els relats o respostes proporcionades mostrarien característiques pròpies. Les respostes també variaran segons trets individuals de qui faci les preguntes: un home o una dona, un individu jove o gran; i sobretot dependrà força del tarannà, de l'actitud, de la veu, de la gesticulació del científic participant.

Tindrem, doncs, diverses versions de la realitat de l'existència a la presó, tot i que en aquest cas els subjectes seran sempre els mateixos. Una intervenció adreçada a la millora de la vida dels presos haurà de tenir en compte totes aquestes versions.

Activitat

Intenteu imaginar la situació següent d'observació participant: es tractaria d'obtenir dades sobre la percepció que els avis/àvies d'un centre geriàtric de dia tenen de la qualitat de l'atenció que reben. La informació s'aconseguiria mitjançant converses, entrevistes o el registre de comentaris durant el contacte dia a dia.

Se us demana que penseu en diferents observadors participants (almenys tres) que poguessin obtenir aquest material.

D'altra banda, aquests diferents observadors podrien generar diverses versions, o respostes, en cada un dels subjectes en qüestió.

Arrisqueu-vos, doncs, a dir en termes generals quins podrien ser alguns d'aquests observadors i quines (de manera resumida) les diferents versions que podrien generar en els subjectes.

Orientacions i pistes per a la solució de l'activitat

Així, és probable que un avi no emeti els mateixos judicis sobre la qualitat del centre davant de la directora que de la fisioterapeuta que li fa massatges. Però podeu estendre fàcilment aquest exemple a altres membres o visitants d'un centre d'aquesta mena.

Una guia per a respondre aquestes qüestions la tindríeu en l'exemple anterior de les presons. L'únic que heu de fer és traslladar-lo a un centre geriàtric.

L'observació participant comporta un doble flux d'informació entre l'observador i el subjecte o grups observats, es pot practicar amb control o sense, mirant de neutralitzar la reactivitat o tractant-la com una dada més.

1.2. Usos i graus de l'observació participant

Fins ara hem fet una caracterització global de l'observació participant, insinuant-ne solament les diferents variants. Aquestes deriven de la manera de tractar la relació observador-observat (amb major o menor implicació de l'observador), de l'apropament o allunyament de l'opció de control experimental i de la concepció del biaix de reactivitat. Ara ens aturarem en les principals d'aquestes variants, amb una mica més de detall.

L'observació participant es pot desenvolupar per diferents vies segons l'ús que es faci de la situació de registre i el grau d'implicació de l'observador en el subjecte o grup.

1.2.1. Usos de l'observació participant

Entesa com una estratègia de recol·lecció de dades, l'observació participant és una via obligada quan es volen aconseguir declaracions verbals d'un subjecte sobre si mateix, sobre altres subjectes o sobre el món, quan es vol interpretar el material així obtingut en profunditat, des d'un angle de visió pròxim al d'aquest subjecte.

En molts contextos –clínic, escolar, laboral– no hi ha altre recurs que aquest tipus d'observació. Per tant, sovint la seva utilització és inevitable. Ara bé, el fet que s'utilitzi com a opció global deixa marge per a diferents implementacions en la pràctica.

L'observació participant es pot utilitzar de dues maneres diferents:

- Es pot utilitzar de manera negativa, "perquè no hi ha altre remei", però amb cautela metodològica fruit de les suposades importants deficiències

que pateix aquesta classe d'observació. Aquesta seria la seva utilització en una perspectiva quantitativa.

- Es pot utilitzar de manera positiva, aprofitant la relació social implícita i les peculiaritats de la situació de registre per tal de situar-se en una perspectiva de registre diferent, la qual, tot i presentar dificultats, permet obtenir informació densa, profunda i èmicament vàlida. Aquesta seria la seva utilització en una perspectiva qualitativa.

En definitiva, els avantatges i desavantatges de l'observació participant dependran de la posició prèvia de l'observador que se'n serveix: allò que per a un investigador qualitatiu pot ser una virtut, per a un de quantitatiu pot ser un defecte. I a l'inrevés.

Això no ens ha de desconcertar. En tot cas cada línia metodològica –qualitativa i quantitativa– té el seu enfocament i la seva utilitat per a certs materials i certs objectius de la recerca. En el quadre següent hem resumit aquests enfocaments dins de la pràctica de l'observació participant.

Valoracions de l'observació participant segons l'enfocament metodològic adoptat	
Punt de vista qualitatiu o èmic	Punt de vista quantitatiu o ètic
Permet accedir a la subjectivitat d'un ésser humà establint amb ell una relació social i recollint informació verbal de primera mà.	Per tal d'obtenir informació verbal directa és inevitable establir una relació amb el subjecte; però aquesta relació genera biaixos i s'ha de controlar.
La manca de control i l'espontaneïtat de la relació amb el subjecte permet potenciar al màxim l'autenticitat de la informació obtinguda, la seva validesa en el marc d'aquesta relació en concret. Així l'observació participant es decanta cap al mètode observacional.	Un protocol clar i unes consignes permeten exercir control sobre el desenvolupament de la interacció, a fi que la informació recollida sigui objectiva, vàlida amb independència de l'observador que l'hagi obtingut. L'observació participant s'ha de decantar cap al mètode experimental.
El concepte de reactivitat, entès com a biaix, no és pertinent. Si el subjecte ens enganya, l'engany forma part de la informació <i>sui generis</i> produïda en una interacció concreta.	La reactivitat és un biaix a evitar i l'engany n'és una de les manifestacions.
La familiarització progressiva del subjecte amb l'observador serveix per a augmentar-ne la implicació mútua, la qual cosa facilita l'intercanvi de punts de vista i l'empatia.	La familiarització progressiva del subjecte amb l'observador serveix per a estalviar errors i biaixos, ja que comporta l'adaptació del subjecte a una situació de registre artificial.

1.2.2. Graus de l'observació participant

D'altra banda, l'observació participant ofereix diferents modalitats que es corresponen amb diferents graus d'implicació o apropament de l'observador respecte al subjecte.

No cal dir que els graus d'implicació més grans i intensos seran compatibles amb una perspectiva ètica de la recerca, en la qual hi pot haver una considerable empatia o compenetració entre el científic i el subjecte; en canvi, els graus d'implicació menor comportaran una actitud més aviat ètica per part de l'observador i un intercanvi comunicatiu més pobre.

I, com podeu endevinar, els primers tendiran menys als protocols i consignes rígides –d'estil experimental– que els segons.

Distingirem **quatre modalitats** d'observació participant, que són producte de quatre nivells o graus d'implicació de l'observador en el subjecte o grup estudiats. Definirem de manera pràctica i funcional la noció d'implicació. Per a nosaltres serà igual a la mesura o extensió en què el codi del subjecte i el de l'observador se superposen o intersequen.

Codi

Per *codi* entenem el sistema de valors i d'interpretació que actua en la interacció observador–observat, sobretot els sistemes de comunicació, incloent-hi el llenguatge, l'expressió, el gest; però també el pensament: les representacions, les ideologies, les creences, els gustos, els punts de vista, etc.

Aquestes quatre modalitats corresponen a graus creixents o decreixents de la implicació esmentada i són:

- 1) l'observació actuant,
- 2) l'observació implicada,
- 3) la participació-observació, i
- 4) l'autoobservació.

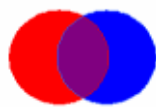
En la figura següent hem simbolitzat aquestes quatre modalitats mitjançant interseccions de cercles que representen la mesura variable en què observador i subjecte comparteixen el seus "codis".

Les quatre modalitats d'observació participant segons la grandària de la intersecció entre els codis de l'observador i l'observat

- observador
- observat

Observació actuant

Observació implicada

Participació-observació

Autoobservació

A continuació exposarem els trets fonamentals de cada una d'aquestes modalitats.

1) L'observació actuant

Sovint anomenada *observació participant limitada*.

En aquesta classe d'observació, es compleixen les condicions mínimes següents:

L'observador estableix una relació formal amb el subjecte.

Per tant, el subjecte sap que és estudiat i generalment coneix l'observador, el percep.

Ara bé:

Aquesta relació és impersonal i distant. L'observador fa bàsicament d'espectador –espectador conegut, això sí–, sense interactuar amb el subjecte fora de les consignes i instruccions prèvies a la sessió d'observació.

Si hi ha una mica més d'interacció, aquesta és puntual, circumstancial o anecdòtica. Si l'observador està davant d'un grup, no s'hi involucrarà.

Per tant:

- L'observador es pot considerar extern i passiu. El subjecte també és, a la força, passiu; no s'adreça activament o espontàniament a l'observador, car aquesta possibilitat resta fora del protocol.
- El balanç entre objectivitat i subjectivitat s'inclina a favor de la primera.
- Tot comptat veiem que aquesta modalitat és molt propera a l'observació no participant per la distància que s'estableix entre observador i observat.
- No obstant això, igualment té trets experimentals, els quals es posen de relleu en la voluntat de controlar el protocol de registre i la interacció amb el subjecte.
- Si malgrat tot considerem aquesta modalitat com a participant és perquè subjecte i observador es reconeixen mútuament en els rols respectius i existeix la base per a una interacció més plena, encara que, en la pràctica, aquesta sigui purament virtual.

- Conseqüentment, haurem de considerar l'observació actuant més ètica que èmica.
- Amb tot, com que les fronteres entre aquestes modalitats no són nítides, hem de dir que també hi ha graus dintre de l'observació actuant: des dels casos en què l'observador és un simple testimoni, percebut però mut, de l'activitat del subjecte o del grup, fins als altres en què el seu grau d'intervenció és major, com en l'exemple que podeu consultar a continuació.

Observació actuant i observació participant

Sovint, en la literatura, aquest tipus d'observació es considera no participant, ja que l'observador no participa realment en allò que estudia. Alguns autors distingeixen observació no participant visible o indiscreta (*obstrusive*), en què l'observador és conspicu; i invisible o discreta (*non obstrusive*), en què l'observador no és percebut. Per a nosaltres la segona correspondria a l'observació no participant a seques, mentre que la primera coincidiria amb l'observació actuant de què estem parlant ara.

En aquest text, com ja haureu comprovat, hem donat un sentit més ampli i –al nostre parer– més sistemàtic a l'observació participant. Des del nostre punt de vista, la qüestió decisiva no és si aquest observador participa o no, sinó si estableix una relació amb el subjecte o no, relació que, en tot cas, és la condició *sine qua non* de la participació.

És més important, com a criteri classificatori, l'existència o no d'una relació amb el subjecte o grup que no pas la d'una participació més gran o més petita en la vida d'aquests. La diferència clau està en si l'observador se sent vinculat o no amb la persona que observa (encara que sigui passivament, com a espectador) i en si el subjecte se sap o no observat, contemplat, per una persona amb la qual manté un vincle social, més formal o més personal.

Exemple

Imagineu una dinàmica de grup en la qual el moderador-observador actua de la manera següent: arriba a la sala on té lloc la sessió, dóna un parell de consignes ("seieu, si us plau", "comencem...") i un cop plantejat el tema del dia dóna la paraula a un dels subjectes. A partir d'aquest moment ja no intervé més, si no és per a donar la paraula algú, o per a corregir o interrompre puntualment. Des de la seva butaca, situada una mica apartada del grup o des d'una tarima (com un professor a l'aula), aquest moderador dirigirà la sessió sense mantenir relacions més profundes amb cap dels individus que hi participen. A més tampoc tindrà lligams íntims amb ells fora de la sessió. En cap moment abandonarà el rol directiu, jeràrquicament superior, per confondre's amb el grup.

Aquest seria el cas de moltes sessions clíniques durant les quals es recullen dades. I cal reconèixer que difícilment podrien ser d'una altra manera.

Com podreu comprovar, les entrevistes tancades, molt estructurades i directives, encaixarien igualment en aquesta modalitat d'observació participant. L'entrevistador pregunta des d'un costat de la taula i el subjecte respon des de l'altre o omple un qüestionari. Ni l'un ni l'altre s'aparten de les instruccions que dóna el protocol o se n'aparten poc, accidentalment o estratègicament (potser per a donar confiança al subjecte), cada un fixat en el seu rol.

Vegeu també

Sobre l'observació participant podeu veure l'apartat 1.3.1, "Tipus d'entrevista segons el grau de planificació o de rigidesa del guió de l'entrevista", del mòdul didàctic "L'entrevista com a tècnica nuclear de l'observació participant" d'aquesta assignatura.

2) L'observació implicada

Sovint anomenada *observació participant no limitada*.

En aquesta classe d'observació:

- L'observador estableix una relació d'intensitat variable amb el subjecte, més informal i profunda que en l'observació actuant. Interactua amb ell de manera freqüent, de vegades continua en un determinat context. Si està davant d'un grup, hi actuarà com un membre més.
- El subjecte, o subjectes, no solament coneix l'observador, sinó que s'hi pot adreçar amb llibertat variable, segons els casos.

Per tant:

- És una observació plenament participant. La interacció permet l'intercanvi comunicatiu sense traves o amb poques traves.
- L'observador és actiu.
- La distància entre observador i subjecte o grup observat és molt menor que en l'observació actuant. La relació pot arribar a ser personal.
- Ara el problema de l'observador no serà el de guanyar suficient distància respecte al subjecte per tal de ser objectiu, sinó el de no atansar-se tant al subjecte, identificant-s'hi, de manera que perdi tota objectivitat, tota perspectiva sobre els fets que estudia.
- L'observació implicada s'aparta tant de l'observació pura com de l'experiment; l'observador se situa en una posició típica de l'antropòleg de camp o de l'educador.
- Estem, doncs, davant d'una modalitat d'observació participant en què el component èmic és molt més gran que l'ètic.

Vegeu també

Sobre entrevistes podeu veure l'apartat 1.3.4, "Tipus d'entrevista segons el rol de l'entrevistador", del mòdul didàctic "L'entrevista com a tècnica nuclear de l'observació participant" d'aquesta assignatura.

Mètodes etnogràfics

Aquesta classe d'observació és la que s'ha emprat tradicionalment en l'etnologia i constitueix el cor dels mètodes etnogràfics. L'antropòleg ha de mantenir vincles consistents amb els indígenes, aprendre la seva llengua, costums i valors, parlar força amb ells en un clima de mínima confiança i respecte. Altrament, difícilment podrà fer interpretacions correctes del món pel qual s'interessa.

Diverses modalitats de relació clínica cauen també prop d'aquesta manera d'entendre l'observació participant.

En general, una entrevista oberta, poc estructurada i poc dirigida, desenvolupada amb pocs formalismes però amb intensitat i profunditat, és un instrument bàsic per a dur a terme una observació participant implicada.

3) La participació-observació

En aquesta classe d'observació:

- L'observador no és un científic professional o semiprofessional, format en el si d'un grup de recerca o en un programa universitari.
- L'observador és membre d'algun dels grups socials de pertinença del subjecte (família, col·lectiu laboral, amics, etc.). Hi ha, doncs, un vincle preexistent entre observador i observat. Respecte al subjecte, l'observador pot ser el pare, la mare, el cònjuge, el mestre, el company laboral, l'amic o amiga, etc.

Per tant, aquest observador és un profà en temes de recerca i necessitarà algun entrenament, instruccions i guia per tal de complir bé la seva tasca. Haurà d'estar sota la supervisió del científic que ha organitzat la recerca i la dirigeix, seguir el protocol creat per ell (tanmateix, és probable que aquest mateix protocol hagi estat negociat fins a cert punt per tal d'adaptar-lo a l'observador i a la situació interpersonal de registre).

Per tant:

- És una observació plenament participant. Els trets d'aquesta modalitat són els de l'observació implicada.
- Està garantit que l'intercanvi comunicatiu serà força lliure i fluït; la relació, personal; la distància respecte al subjecte, mínima; el clima, de confiança.
- El subjecte serà màximament accessible en l'espai i el temps; la llibertat de moviments de l'observador respecte a aquest subjecte representarà un avantatge.
- Com en el cas de l'observació implicada, la dificultat principal serà evitar interpretacions excessivament centrades en el punt de vista del subjecte, a causa de la identificació de l'observador amb aquest, de la seva proximitat social o afectiva, de la falta de perspectiva en definitiva.
- En aquest cas, però, l'observador virtual, l'investigador que, a distància, dirigeix l'acció de l'observador real en el subjecte, examina els materials que aquest darrer li subministra, mentre el guia, orienta i instrueix a fi que els materials recollits ofereixin un mínim de qualitat científica.
- Es tracta d'una observació èmica pel que fa a la posició de l'observador real; en canvi, l'hem de jutjar ètica si la contemplem des del punt de vista de l'observador virtual.
- Aquesta modalitat es dedica, quasi exclusivament, a l'observació d'individus, descartant la de grups per raons pràctiques (imagineu un encarregat de secció que hagués d'observar tots els empleats a càrrec seu o una mare de família que hagués d'estar atenta a tots els seus fills).

Proximitat de l'observador

Hem d'entendre que un aspecte important de la tàctica d'aquesta observació és excloure totes les situacions i observadors que en limitin les possibilitats. Així, no tindria sentit que un treballador sotmès a assetjament laboral fos observat pel propi cap responsable d'aquesta situació.

A banda d'això, hauria de ser igualment clar que la proximitat entre l'observador i el subjecte depèn del tipus de relació que s'utilitzi per a dissenyar el registre: així les dades que obtingui una mare sobre la seva filla petita seran de més valor, en el context d'una participació-observació, que les que aquesta mateixa dona obtingui d'una companya de treball.

Exemple

Un equip de recerca de la Universitat X encarrega a un mestre d'educació bàsica un estudi exhaustiu i longitudinal de determinats comportaments a l'escola. El registre se centra en els setze nens i nenes de la seva classe i inclou anotacions sobre comportaments verbals i no verbals, tant a l'aula com al pati.

A més, al mestre se li planifiquen entrevistes periòdiques informals amb els seus alumnes per tal de completar el recull d'informació.

A fi que l'observació es beneficiï al màxim d'un clima de confiança, en un context natural, el mestre no comença els registres fins al més de gener, utilitzant els tres mesos inicials del curs per a afermar i aprofundir els vincles personals amb els infants.

Un cop cada quinze dies, el mestre es reuneix amb els promotors de la investigació, els mostra el material recollit, demana aclariments, exposa dubtes. Els directores de la recerca l'assessoren sobre com resoldre les dificultats que se li presenten, sobre com conduir el curs restant de la recollida de dades.

4) L'autoobservació

En aquesta classe d'observació:

- No hi ha observador pròpiament dit, en tant que agent separat, extern i situat enfront del subjecte.
- Els rols d'observador i observat coincideixen en la mateixa persona; l'observador és l'observat, i viceversa. Estem parlant, doncs, d'un individu que s'observa a si mateix, s'autoobserva i genera, un cop fets els registres, un autoinforme.

Semblantment a la participació-observació, aquest individu no és un científic, un professional de la recerca, sinó un profà, per la qual cosa necessitarà formació, entrenament i supervisió del científic que ha dissenyat la recollida d'informació.

Per tant:

- Aquesta modalitat és el límit de l'observació participant: la participació o identificació de l'observador amb l'observat és total.
- La distància respecte al subjecte serà zero.
- El decantament cap al punt de vista de l'observat serà, en conseqüència, inevitable i quedarà reflectit en l'autoinforme. Sovint hi haurà el perill

que aquest autoinforme, més que reflectir el comportament real, projecti l'estructura interna de la persona que l'ha confegit.

- Ara bé, com en el cas anterior, aquest decantament podrà ser corregit per l'entrenament i per la supervisió del científic o observador virtual que dirigeix el procés de registre.
- En línia amb els punts anteriors, direm que els protocols emprats en autoobservació solen contemplar el registre d'accions fàcilment observables i objectivables, a fi de contrapesar les interpretacions molt subjectives i centrades en el propi punt de vista. Sobre aquesta base, és erroni atribuir a l'autoobservació una intenció inexorablement introspectiva.
- Per la mateixa raó, es prefereixen els autoinformes concurrents als retrospectius. Els primers són generats per l'observació de conductes presents que el subjecte manifesta en el mateix interval temporal que les registra (el mateix dia, setmana); els segons obliguen l'autoobservador a recordar comportaments més remots en el temps, per la qual cosa el risc d'equivocar-se o falsejar la informació és superior.
- També com en el cas de la participació-observació, aquesta és una modalitat d'observació rotundament èmica pel que fa a la posició de l'autoobservador; en canvi, l'hem d'estimar ètica si la contemplem des del punt de vista de l'observador virtual.
- Per raons fàcils de comprendre, aquesta modalitat tampoc es dedica als grups, sinó solament als individus.
- Una peculiaritat de l'autoobservació és que genera una classe especial de reactivitat: l'autoreactivitat. En contextos clínics es considera que l'autoreactivitat pot tenir valor terapèutic.

Autoinformes

En els punts anteriors hem suggerit diversos recursos sobre com es pot recuperar l'objectivitat en una modalitat de registre tan constitucionalment subjectiva com l'autoobservació. Tanmateix, aquests recursos impliquen una presa de posició de l'observador en el continu ètic-èmic o objectiu-subjectiu. Ens podem trobar casos en què el científic renunciï a tota objectivitat, interessat com està en l'afluència d'informació lliure de restriccions, espontània, per part del subjecte, per bé que aquesta informació sigui subjectiva, no verificable empíricament. En el diagnòstic clínic o educatiu aquesta possibilitat és plausible.

En l'altre extrem, podem trobar autoinformes que han estat controlats i dirigits fins a l'últim detall, cercant la màxima objectivitat. Això seria convenient i acceptable en intervencions terapèutiques, clíniques, educatives, socials. Així, per exemple, en certes teràpies contra l'obesitat canalitzades mitjançant autoinformes, el subjecte tractat haurà de consignar diàriament (posem tres cops al dia) què menja, en quina quantitat, a quina hora, on ho fa, etc. Aquests continguts són immediatament objectivables i seran registrats mitjançant categories de classificació elaborades pel terapeuta.

Exemple

Us podeu fixar en l'exemple que acabem de donar més amunt. Recordeu, d'altra banda, que aquest observador-observat haurà de visitar periòdicament el terapeuta que dirigeix

el registre per tal de sotmetre a la seva consideració els registres que ha anat fent i les incidències associades.

Activitat

En aquesta activitat se us demana que mediteu sobre certes conseqüències de la implicació de l'observador, de la manca de distància entre ell i el(s) qui estudia. D'entrada llegiu atentament aquests dos extractes d'un text de Lofland:

1) "Arreu la gent tendeix a necessitar ajuda; les seves circumstàncies ens demanen algun compromís moral. Podem arribar a sentir, de fet, la necessitat d'involucrar-nos i ajudar. Però nosaltres som observadors. Fins a quin punt i de quina manera (si és que n'hi ha alguna) ho podríem fer? En quina mesura aquest observador suposadament neutral haurà de respondre al dolor o a les dificultats que observa des de molt a prop?"

2) "El procés d'atansament a un escenari social requereix que l'observador mantingui relacions raonablement bones amb els seus membres. Assolir aquestes bones relacions i mantenir-les exigeix que, observadors i observats, tinguin uns trets socials que els permetin sentir-se còmodes els uns amb els altres. Per això, un prerequisit per a endegar una observació [participant] és la constatació, per part de l'observador, de quin és el seu estil propi, quins són els seus sentiments envers aquells el món dels quals està disposat a visitar."

J. Lofland (1971). *Analyzing Social Settings*, 97, 99. Belmont (Cal.): Wadsworth. (Traducció i adaptació nostra.)

Expliqueu a la vostra manera i amb el vostre llenguatge quins són els dilemes i quines les dues alternatives que té al davant l'observador, en el cas 1) i en el cas 2).

En el cas 1) l'observador pot, o bé....., o bé.....

En el cas 2) l'observador pot, o bé....., o bé.....

Orientacions i pistes per a la solució de l'activitat

De fet, el que volem saber és el vostre nivell de comprensió d'aquests textos.

És clar que l'autor planteja dos problemes fonamentals de l'observació participant, especialment de les modalitats que comporten una comunió més gran amb la societat o grup que s'estudia. El primer és d'ordre clarament moral; el segon admet una lectura més social, però també metodològica. Tots dos provenen del fet que l'observador està en relació amb el subjecte.

L'observació participant, entesa qualitativament, permet les modalitats actuant, implicada, la participació-observació i l'autoobservació segons la creixent implicació de l'observador.

1.3. La interpretació en el context de la interacció i el diàleg

L'observador participant interpreta el comportament de persones, grups o societats mitjançant els diferents tipus d'informació que li arriben en el curs de la interacció amb els individus.

L'observador que recull dades a través dels ponts interactius que estén cap a les persones ha d'estar atent a tres fonts d'informació:

- 1) el que diu el subjecte;
- 2) el que comunica o fa el subjecte al marge de les seves paraules (amb expressions, gests, accions, etc.);
- 3) i el context o situació en què es troben ell mateix i el subjecte.

La font 1) pot donar lloc a gravacions acústiques (en l'època actual) i a les transcripcions escrites posteriors, o bé a documents quan, més que basar-se en allò que diu el subjecte, l'observador aprofita el que escriu –ell o la societat a la qual pertany. Els materials generats per les fonts 2) i 3) s'han de recollir mitjançant anotacions en forma de diari o quadern de camp o, alguna vegada, en forma de plantilles de registre estructurades. Sigui com sigui, adoneu-vos que en els tres casos la informació en perspectiva qualitativa produeix un text: transcripcions o documents, per la banda del subjecte; anotacions de caire narratiu o més estructurades, per la banda de l'observador. La base de la interpretació és, doncs, el text. Convé recordar aquesta circumstància, gens trivial, amb vista a l'exposició del mòdul 5, ja que allà ens concentrarem en les característiques d'aquests textos i introduïrem la manera d'interpretar-los.

Aquestes tres fonts poden dur a interpretacions convergents, o no; i per descomptat totes tres són compatibles amb l'observació participant tal com l'hem caracteritzada en els apartats anteriors, puix que les dues primeres impliquen una actitud majoritàriament intencional del subjecte envers aquest observador posat en el seu rol (actitud que no és possible en l'observació no participant perquè el subjecte ni tan sols coneix l'existència d'un observador), mentre que la tercera exigeix que observador i observat comparteixin la mateixa situació social en el moment d'interactuar.

Naturalment, aquesta actitud intencional focalitzada cap a l'observador, el tipus de context, com també la quantitat i qualitat d'informació que tot plegat generi dependran en gran part de la classe d'observació participant que es practiqui, més o menys implicada, en vincles més o menys consistents. Particularment, la informació contextual serà més pobre en l'observació actuant que en la implicada o en la participació-observació, atès que en la primera d'aquestes modalitats és l'observador qui fixa les coordenades de la situació (per exemple, en una dinàmica grupal o en una entrevista laboral), mentre que en les segones la delimitació de la situació és establerta, voluntàriament o involuntàriament, per la persona o grup estudiats (com es posaria de manifest en abordar un grup d'avis en el casino d'un poble o un jugador de futbol en el vestuari després d'un partit). Quan el context és definit per l'observador per tal d'estandarditzar les condicions de la interacció, es guanya capacitat de **replicació** però es perd el detall del rerafons en què té lloc la relació.

En realitat, en la nostra vida quotidiana, quan conversem amb algú no solament responem, preguntem o actuem guiats pel que diu, sinó també per l'entonació o la prosòdia, per l'expressió de la seva cara, pel gest, per la postu-

Vegeu també

Sobre replicació podeu veure l'apartat 1.1, "Els mètodes qualitius: trets bàsics", del mòdul didàctic "Generalitats sobre els mètodes i les tècniques aplicades a l'avaluació qualitativa" d'aquesta assignatura.

ra, per la gent que hi ha al voltant, per les circumstàncies en què progressa la conversa (podem ser a casa seva o a casa nostra, a la feina, al carrer, en un acte públic...), etc. La diferència entre un conversador corrent i un científic és que, per a aquest, tots aquests canals són –o haurien de ser– captats conscientment i ordenadament i que cada un ajuda, d'alguna manera, a la interpretació dels altres de manera coordinada i sistemàtica.

A més del tipus d'observació practicada, un altre factor que influeix en la quantitat i qualitat de la informació que arriba a l'observador participant és el temps que ha estat en contacte amb el seu objecte d'estudi i, en conseqüència, el grau d'habitució i penetració en el món de la persona o en el sistema social estudiats: òbviament, no obtindrà la mateixa informació a l'inici del procés de recerca, quan, com a investigador qualitatiu, tot just ha començat a formar vincles amb els subjectes i a copsar les regles i claus que governen l'accés a aquesta informació, que quan ja està plenament establert en aquest món o en aquest sistema i domina raonablement els codis personals o socials que regulen el comportament de persones i grups. A mesura que l'investigador s'adapta a la persona o grup que vol analitzar i interpretar, i a mesura que aquests s'acomodin a ell, la fluïdesa de la interacció augmentarà i, per tant, el volum i interès de la informació rebuda també s'incrementarà.

Finalment, la interpretació dels materials proporcionats per l'observació participant ha de tenir en compte que la informació disponible es distribueix en diferents plans de la realitat interpersonal i social, des de la que l'interlocutor aporta sobre si mateix i les seves relacions més properes fins a la que aporta sobre els altres i sobre les relacions dels altres. L'observador participant no pot donar el mateix valor a les revelacions que un subjecte fa sobre ell, la seva família i els seus amics que a les que fa sobre els amics dels seus amics o les coneixences dels membres més allunyats de la seva família, tot i que –evidentment– aquesta informació també haurà d'interessar i ser interpretada. La conseqüència directa d'això, des del punt de vista del cobriment de la informació (o del "mostratge", en una perspectiva quantitativa), és que cal interactuar amb el màxim de subjectes en un marc interpersonal o grupal determinat, a fi de poder generalitzar, mitjançant tàctiques de **triangulació**, totes les informacions procedents de cada un dels nòduls de la xarxa social considerada.

Triangulació

La triangulació és una tàctica genuïnament qualitativa que permet generalitzacions extensives o –dit d'una altra manera– que abracen els diferents punts de vista individuals i socials o les diferents aproximacions metodològiques que són possibles respecte a un objecte d'estudi. Les primeres idees sobre aquesta noció es van presentar en l'assignatura *Introducció als mètodes d'investigació en psicologia*, i el ple desenvolupament del concepte el trobareu en el mòdul "La qualitat de les dades en la investigació qualitativa" d'aquest text.

Vegeu també

Sobre la triangulació podeu veure l'apartat 3.3.2, "La triangulació", del mòdul didàctic "La qualitat de les dades en la investigació qualitativa" d'aquesta assignatura.

L'observador participant interpreta textos que són fruit tant de l'aportació dels subjectes com de la pròpia narració d'allò observat; i considera tant el que diuen les persones com el que fan, com el context en què ho diuen o fan.

2. L'observació no participant en perspectiva qualitativa

2.1. Els trets essencials de l'observació no participant

En l'observació no participant amb vocació qualitativa, l'observador recull informació significativa del subjecte observat sense establir interacció amb ell i, per tant, sense que ell se n'adoni.

La caracterització que farem de l'observació no participant descansarà sobre els mateixos criteris aplicats a la participant, a partir de la definició inicial que hem donat en el mòdul 1. D'aquesta manera, podrem realitzar una comparació profitosa entre aquestes dues tàctiques de recollida d'informació.

2.1.1. La distància observador-observat

En aquesta modalitat d'observació el científic observa el subjecte o grup sobre el qual es focalitza la seva atenció sense que hi hagi cap intercanvi d'informació amb ell. De fet, això vol dir que l'observador rep informació del subjecte, al qual veu o sent, però no n'hi envia de cap mena en retorn.

Per consegüent, no hi ha cap possibilitat d'interacció, de relació social. El subjecte o grup no pot saber que és observat, estudiat. No està en condicions d'identificar l'observador com a tal. Tampoc se li ha comunicat prèviament que hi ha una recerca en curs en la qual figura com a subjecte. En suma, hi ha una asimetria total d'informació: el científic sap què està passant i el subjecte no.

L'observador, doncs, es manté "a distància" del subjecte. És un espectador que no participa en allò que contempla. Aquest ocupa la mateixa posició epistemològica que una formiga en el visor del microscopi o un planeta en el del telescopi. De manera que la posició d'un observador no participant o extern, en contrast amb la de l'observador participant, no genera reactivitat, ja que el subjecte és totalment ignorant o innocent; no se sap investigat o observat.

La ignorància o innocència del subjecte es pot aconseguir per tres vies:

1) **Augmentant la distància física entre observador i observat.** Aquesta separació ha d'impedir que l'individu estudiat capti la presència de l'observador (si la captés estariem entrant, virtualment, en una situació d'observació participant). Aleshores el registre ha de recórrer a tota una tecnologia de la magni-

Vegeu també

Sobre l'observació no participant, podeu veure l'apartat 1.2, "Una tipologia dels mètodes qualitatius", del mòdul didàctic "Generalitats sobre els mètodes i les tècniques aplicades a l'avaluació qualitativa" d'aquesta assignatura.

ficació o l'atansament de la imatge perceptiva, semblant a la de l'espionatge o el periodisme de xafarderies: teleobjectius, prismàtics, micròfons direccionals de canó, etc. En aquests casos diem que l'observació és distant.

2) Amagant l'observador. L'ocultació de l'observador persegueix igualment la seva invisibilitat des del punt de vista del subjecte. Ara el registre aprofita una tecnologia emparentada amb l'anterior: miralls unidireccionals, càmeres ocultes i/o teledirigides, espiells; o recorre directament a l'amagatall més a l'abast. Llavors diem que l'observació és oculta. L'observador que la practica és, funcionalment, un *voyeur*.

3) Estudiant subjectes naturalment "innocents". És obvi que si prenem dades sobre un nadó, un retardat profund o un insecte, la capacitat de detecció d'un observador per part d'aquests subjectes és nul·la. Justament la dificultat en aquests casos seria aconseguir una situació d'observació participant.

No cal dir que, en qualsevol d'aquestes condicions, l'observació és predominantment ètica. Només podrà ser èmica en la mesura que l'observador conegui prèviament el subjecte o el codi lingüístic, gestual, instrumental, utilitzat pel subjecte. Però, en principi, la mirada d'aquest científic serà externa al sistema, grup o subjecte investigats, atès que no es pot relacionar amb ells.

- L'avantatge és que aquesta observació ètica s'instal·la plenament en el paradigma de l'objectivitat, defensat i mantingut pel positivisme i les ciències naturals: l'observador no es veu pertorbat per cap biaix degut a la influència o contrainfluència d'un subjecte amb el qual interactua i pot, suposadament, adreçar el seu esguard net, lliure d'impediments, cap allò que figura com a focus de l'interès científic.
- El desavantatge és que, sense interacció, sense preguntar ni parlar al subjecte, difícilment es pot aprofundir en ell, indagar en la seva subjectivitat, per la qual cosa la interpretació del seu comportament esdevé problemàtica.

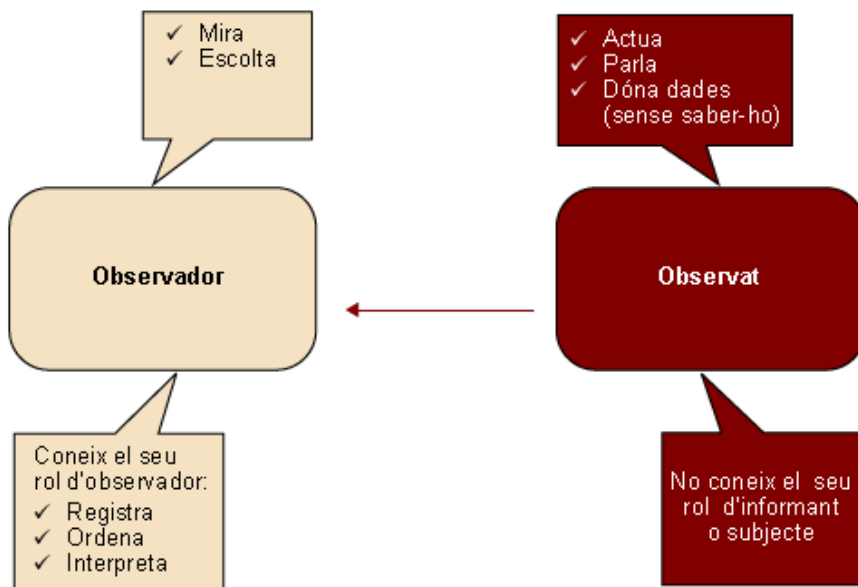
Tanmateix, la interpretació és possible –i més en una opció qualitativa– però ha de recolzar sobre altres bases. En general depèn del context, categoritzat, classificat. Atès que el subjecte no ens podrà lliurar verbalment les claus, els indicis, necessaris per a la interpretació de les seves accions, caldrà que pensem atenció als contextos en què aquestes es produeixen si les volem desxifrar, si els volem donar una interpretació plausible.

En continuïtat amb el punt anterior, la informació recollida per l'observació no participant pot ser verbal o no verbal. Una observació no participant amb vocació qualitativa, a banda de comportaments verbals, podrà registrar i analitzar comportaments no verbals sempre que aquests siguin interpretables en termes de **significat**.

En la pràctica, doncs, l'observador registrarà el que diu el subjecte o les seves accions no verbals de caire expressiu o comunicatiu, per mitjà de les quals es transmet alguna significació personal, interpersonal, social o cultural (vocalitzacions emotives, expressions facials, gestos, postures, accions simbòliques, etc.).

En síntesi, una representació esquemàtica de l'observació no participant, en contrast amb les ja vistes de l'**observació participant** i l'**experimentació** en l'apartat 1.1 d'aquest mòdul, adoptaria la forma de la figura següent. El flux d'informació va de l'observat a l'observador, però no en direcció contrària. No hi ha comunicació sinó solament percepció d'un subjecte per part d'un científic entrenat.

El flux d'informació en l'observació no participant

Podeu veure que la diferència fonamental de l'observació no participant respecte a l'observació participant és que, en la primera, tal com es veu en la figura, l'observador no pregunta i el subjecte no respon, no sap que dona dades ni que és una persona objecte d'observació.

2.1.2. L'observador no participant davant del flux significatiu del comportament

Com ja hem dit, l'observador no participant que practiqui la investigació qualitativa s'ha d'interessar pels nivells del comportament humà en els quals es palesen les significacions socials i culturals, en què el sentit de la conducta es dona en el llenguatge o és traduïble a llenguatge.

Exemple

Si, per exemple, un observador qualitatiu estudia el joc d'un tenista, se'n podrà distanciar, no entrevistar-lo, però no podrà evitar atendre el que diu o expressa vocalment (exclamacions, sospirs, esbufecs) durant el partit, en els descansos o després d'acabar; la seva gesticulació quan reïx en un cop difícil o en falla un de fàcil; les indicacions al jutge àr-

Vegeu també

Podeu veure l'apartat 1.1, "Els mètodes qualitius: trets bàsics", del mòdul didàctic "Generalitats sobre els mètodes i les tècniques aplicades a l'avaluació qualitativa" d'aquesta assignatura.

Vegeu també

Podeu veure l'apartat 1.1, "Els mètodes qualitius: trets bàsics", i la taula que hi ha en l'apartat 1.2, "Una tipologia dels mètodes qualitius", del mòdul didàctic "Generalitats sobre els mètodes i les tècniques aplicades a l'avaluació qualitativa" d'aquesta assignatura.

bitre o al públic. S'haurà de concentrar en els aspectes molars del partit que donen contingut al ritual social i esportiu; no s'ocuparà –per exemple– de les velocitats de reacció, de la funcionalitat dinàmica dels cops o de la conveniència biomecànica de les postures a partir de filmacions. Aquests materials, que podran ser molt rellevants per a una part de la feina d'un entrenador, no són directament interpretables en termes socioculturals, no formen part de la codificació de la vida quotidiana, que és la que dona la informació pertinent en un enfocament qualitatiu.

Podem dir metafòricament que el psicòleg qualitatiu contempla el curs de la conducta com un criptògraf segueix una seqüència de signes d'un llenguatge més o menys conegut, o com un antropòleg o un lingüista atenen una cadena de sons o de paraules, també d'un cert llenguatge, el codi del qual coneixen en menor o major mesura.

El psicòleg qualitatiu que fa de simple espectador sol modelitzar la conducta com una sèrie o **seqüència**; una seqüència de comportaments-signe o d'accions, en comptes d'una seqüència de sons significatius o de paraules.

La preparació d'aquest material seqüencial, prèvia a la seva classificació, registre i mesura, també manté semblances innegables amb la preparació del material lingüístic:

1) Preparació del material lingüístic. Imaginem una frase com la següent, representada tal com se sent:

"El professors'ha aixecat de la taula i ha sortit al passadís."

Els lingüistes apliquen dos tipus d'anàlisi a aquest material.

D'una banda, segmenten o divideixen el continu de sons, o de signes escrits, en la dimensió seqüencial o temporal, mitjançant criteris sintàctics i considerant diferents nivells d'anàlisi o articulació del llenguatge. El conjunt de signes que se segmenta és, doncs, el dels que són presents en la cadena. La tirallonga de signes anterior es podria dividir en fonemes o en monemes o paraules. Si la dividim en paraules, que són a la vegada unitats formals i de significat, la segmentació produirà òbviament (sense entrar en subtileses conceptuals) aquesta oració:

"El professor s'ha aixecat de la taula i ha sortit al passadís."

En aquest cas, tractant-se de català, la separació entre cada signe i el següent no ha plantejat gaires dificultats. Si ens haguéssim enfrontat a una llengua o un codi desconegut, segurament ens haguessin faltat criteris per a saber quan acabava una unitat semàntica o de significat i començava la següent. És el problema dels criptògrafs que intenten desxifrar llengües antigues.

D'altra banda, cada una d'aquestes unitats que hem anomenat *paraules*, forma part de sistemes o categories de classificació abstractes que els lingüistes de vegades anomenen *paradigmes*. Les categoritzacions poden ser de diferents tipus i sempre impliquen la substituïbilitat dels elements de la cadena presents per part d'uns altres d'absents.

Exemple

Així el terme *professor* és a la vegada subjecte de l'oració (pertany al conjunt de subjectes possibles) i substantiu (pertany al conjunt de substantius possibles). Podria ser substituït per *professora*, *conferenciant*, *home*, etc. *Ha sortit* és un predicat verbal, un verb en pretèrit perfecte d'indicatiu, un verb de moviment, el qual podria ser canviat per *ha marxat* o *ha corregut*, però també per *surt*, *està sortint*, etc.

2) **Preparació del material de comportament.** El treball preparatori de l'activitat de mesurar o analitzar una seqüència d'accions és comparable al que acabem de descriure. L'observador del comportament humà també assisteix a un flux continu i en principi indiferenciat de moviments corporals i desplaçaments en l'espai (en comptes de sons), flux que ha de ser dividit en unitats significatives, categoritzables o classificables. Per tant, davant del comportament humà lliurement desplegat en situacions naturals i quotidianes, el psicòleg ha de dur a terme tasques semblants a les que presentàvem abans.

Cadena d'accions

Amb això no volem insinuar que l'estructura d'una cadena d'accions sigui realment idèntica a la d'una cadena lingüística; l'únic que afirmem és que les operacions de categorització i segmentació que s'apliquen a l'una i a l'altra mantenen certes semblances formals. En tot cas, la cadena d'accions ha de ser descrita mitjançant el llenguatge. No entrarem aquí en altres qüestions més complexes relacionades amb aquests temes.

Imaginem una seqüència com la que descrivia la frase que hem utilitzat més amunt. La frase era força sintètica, però l'encadenament d'actes que integren l'acció, davant dels ulls de l'observador, segurament es podria haver detallat molt més. En un **registre narratiu**, que ens brinda la matèria primera sobre la qual hem de treballar, la descripció podria tenir, per exemple, aquesta aparença:

Registre narratiu

"El professor s'interromp, mira la porta de l'aula, retira la cadira on seia, mira de nou cap a la porta, es manté mig incorporat un moment i s'alça. Sense parar, aixeca la mà davant de la classe [sembla indicar que esperin] i va cap a la porta recorrent primer la tarima i baixant després a terra. Obre la porta, mira en ambdues direccions traient el cap i després desapareix al passadís."

L'observador haurà de polir aquest material abans d'analitzar-lo i, per fer-ho, es valdrà d'operacions de segmentació i categorització. Un resultat admissible d'aquest poliment podria ser la seqüència següent:

Segmentació i categorització

Interrupció → mirada focalitzada → acció instrumental → mirada focalitzada → alçar-se → desplaçament → avís (d'interrupció) → desplaçament → acció instrumental → mirada focalitzada → desplaçament

Vegeu també

Sobre el registre narratiu podeu veure l'apartat 3.1, "En observació actuant: els espècimens de Barker", d'aquest mòdul didàctic.

L'observador ha construït una seqüència, segmentada en unitats significatives i mesurables, mitjançant criteris que permeten discernir quan finalitza un acte i en comença un altre.

Segurament seria excessiu dir que els criteris emprats per a aquesta segmentació són sintàctics, com en la segmentació d'una oració. En tot cas, aquests criteris tenen a veure amb les habilitats perceptives de l'observador, amb l'ordenació lògica de la conducta (abans de sortir d'una habitació, cal obrir la porta, mai a l'inrevés), amb els codis culturals que l'observador pot conèixer o no (s'avisar la gent que s'espera abans d'abandonar-la un moment), amb regles teòriques que aquest mateix observador pot ignorar o no i –sobretot– amb regles metodològiques.

En aquest cas concret, les convencions metodològiques aconseguen, entre altres objectius, transformar el registre narratiu precedent en una seqüència aparentment perfecta. Amb aquest fi, conductes que, de fet, no se segueixen les unes a les altres, es representen com si estiguessin en successió. Així la tríada *desplaçament* → *avís* → *desplaçament* encobreix la circumstància que el professor fa el gest d'avís mentre està caminant cap a la porta, no després d'una parada i abans de reiniciar la marxa.

La segmentació, doncs, pot plantejar més o menys dificultats segons els casos. A més, quan l'observació sigui èmica i l'observador conegui prèviament el codi de segmentació les dificultats seran mínimes, de manera comparable al cas en què cal separar els elements d'una oració en una llengua coneguda. En la circumstància contrària, aquestes dificultats podran ser més serioses.

D'altra banda, els segments aïllats formen part de sistemes de classificació o **categorització**. En realitat, els mateixos segments ja constitueixen categoritzacions de la conducta tal com estava descrita en el registre narratiu. Les operacions de segmentació i categorització són com les dues cares d'una mateixa moneda.

Aquestes operacions de classificació comporten naturalment un cert filtratge o selecció del material en brut servit pel registre narratiu, selecció que depèn del nivell d'anàlisi adoptat. Així, en l'exemple anterior, tant se val que el professor vagi per la tarima com caminant per terra: en tots dos casos categoritzem l'activitat com a desplaçament. O, vist en una altra perspectiva, comporten, com tota classificació, agrupacions dels ítems o casos concrets: així és indiferent que la mirada sigui cap a la porta o cap als extrems del passadís; sempre és una mirada focalitzada.

Vegeu també

Recordeu aquesta necessitat de criteris en abordar en l'apartat 3.1, "En observació actuant: els espècimens de Barker", d'aquest mòdul didàctic, el tema dels senyalitzadors de segmentació.

Noteu igualment que les categories utilitzades exigeixen, a més de criteris de selecció o agrupació, o d'enumeració dels casos possibles (com en els exemples precedents), una definició funcional. Això és prou evident en la categoria *acció instrumental*, referida aquí a l'acte de retirar la cadira (per tal de poder-se alçar) i al d'obrir la porta (per tal de poder sortir i mirar a fora). És més econòmic definir l'acció instrumental com a "tot comportament utilitzat com a mitjà per a assolir una finalitat observable *a posteriori*", que no pas enumerar tots els casos que, en la situació de registre, es podrien considerar accions instrumentals.

Activitat

Tracteu de resoldre un exercici senzill de segmentació i categorització semblant al que acabem de dur a terme amb l'exemple del professor. Agafeu com a material base una seqüència senzilla de comportament, no gaire llarga. La vostra font pot ser, de nou, la televisió o alguna gravació o pel·lícula en vídeo. També podeu fer la transcripció narrativa directament, observant algun familiar o company.

Orientacions i pistes per a la solució de l'activitat

Es tracta d'un exercici que pot tenir moltes solucions segons la seqüència escollida i segons els criteris de segmentació aplicats. Així, doncs, en aquesta activitat volem de nou que proveu les vostres forces, no que endevineu una única resposta correcta.

Naturalment, primer heu de fer el registre narratiu, en llenguatge tirant a descriptiu i simple. Podeu agafar com a model la seqüència del professor a l'aula, que acabem de comentar.

Després heu d'intentar construir una seqüència de segments com la del mateix exemple del professor. Hauríeu de fer explícits els criteris que heu fet servir per a dividir l'episodi de comportament i per a classificar-ne les parts.

No oblideu que, per a fer la segmentació d'una seqüència d'accions, no cal saber gaire metodologia. Qualsevol persona és capaç de fer-ho valent-se de la seva competència socioperceptiva. Vosaltres hauríeu de partir d'aquesta competència i polir-la i perfeccionar-la amb la informació que se us ha donat.

En l'observació no participant qualitativa, l'observador ha de realitzar operacions de segmentació i categorització del material narratiu abans de mesurar-lo o analitzar-lo.

2.2. Segmentació i classificació del comportament: sistemes de categories interpretatius

Amb vista a la interpretació i mesura del comportament, l'observació no participant el classifica prèviament a partir de criteris sistemàtics, lògics i temporals.

Lectures recomanades

Si voleu ampliar l'abast de l'anàlisi d'una seqüència d'accions feta fins aquí, podeu consultar:

D. D. Clarke (1982). The sequential analysis of action structure. A M. von Cranach i R. Harré (Eds.), *The Analysis of Action* (pp. 191-212). Cambridge (UK): Cambridge University Press.

D. D. Clarke i J. Crossland (1985). *Action Systems. An Introduction to the Analysis of Complex Behaviour*. London: Methuen.

P. Collett (1980). Segmenting the Behaviour Stream. A M. Brenner (Ed.), *The Structure of Action* (pp. 150-158). Oxford: Blackwell.

A hores d'ara, sabem que la segmentació d'una seqüència de comportament dona com a resultat una cadena en la qual les baules són unitats de comportament anomenades *categories*. Recordem, igualment, que segmentació i categorització són dues cares d'una mateixa moneda, tal com acabem de veure.

- Si disposem d'un sistema de classificació de les accions del subjecte, les podem reconèixer a mesura que es manifesten, i "etiquetar" aquestes mateixes accions de manera que apareguin separades i alineades en una cadena.
- Si disposem de criteris de segmentació i sabem esbrinar on acaba una acció i comença la següent, ens serà molt més fàcil identificar les accions esmentades, al marge de la seqüència, i assignar-les a la categoria de classificació a què pertanyen.

Ara, per tal d'entendre l'essència de l'activitat interpretativa, hermenèutica, de l'observador no participant, ens concentrarem en la categorització. Abans de continuar, però, cal aclarir que aquests sistemes de segmentació i classificació del material recollit no solament s'apliquen a cadenes d'accions, sinó també a cadenes lingüístiques i a l'anàlisi de documents i de textos. La raó per la qual no tractem conjuntament tots dos temes –la categorització de materials conductuals i de materials textuais– es basa en l'especificitat que els sistemes de categories guanyen en el terreny lingüístic, la qual cosa ens ha aconsellat abordar-los a part en el mòdul corresponent, el cinquè d'aquest text, vinculant-los a l'**anàlisi de contingut**.

2.2.1. Condicions d'una classificació categorial de la conducta

Un conjunt de categories com les que han servit per a il·lustrar l'articulació entre segmentació i categorització no són producte de la improvisació ni estan desconnectades entre elles, sinó que formen part d'un sistema classificatori, d'un **sistema de categories**.

- Els sistemes de categories són classificacions destinades a crear unitats de comportament descriptives o interpretatives. En el nostre cas, situats en una perspectiva qualitativa, ens referirem a les segones. La classificació ajuda a organitzar el registre d'informació i facilita la interpretació i mesura del comportament.
- En general, aquestes classificacions s'anomenen *sistemes nominals*. Els autèntics sistemes de categories són solament un tipus, entre altres, de sistema nominal, per descomptat el més important i útil. Ens limitarem, doncs, als autèntics sistemes de categories en abordar el paper de la classificació del comportament en la interpretació.
- Un autèntic sistema de categories o sistema de categories fort és una classificació perfecta de les conductes i accions que executa el subjecte i que desfilen davant els ulls de l'observador. Ha de ser perfecta tant des del punt

Vegeu també

Sobre anàlisi de contingut podeu veure l'apartat 4.4, "La categorització en l'anàlisi de contingut", del mòdul didàctic "L'estudi de transcripcions i documents" d'aquesta assignatura.

de vista lògic o semàntic (relatiu al significat de les categories) com des del punt de vista de l'ordenació temporal (relatiu a la segmentació).

Des del punt de vista lògic o semàntic, un sistema de categories ha de satisfer:

- 1) La condició d'**exclusivitat lògica o semàntica** o d'univocitat intensiva de les definicions.
- 2) La condició d'**exhaustivitat lògica o semàntica** o de completesa extensiva de la classificació.

Des del punt de vista temporal, un sistema de categories ha de satisfer:

- 1) La condició d'**exclusivitat temporal** o de segmentació sense coocurrències.
- 2) La condició d'**exhaustivitat temporal** o de segmentació sense interrupcions.

En comptes d'aprofundir en aquestes definicions en el terreny de l'abstracte, ho farem mitjançant un exemple.

Exemple

Suposeu que volem analitzar les relacions entre les persones durant la realització d'una tasca d'una certa complexitat. Direm, doncs, que volem analitzar un **procés grupal** amb la seva dinàmica microsòcial pròpia. Imaginem un grup de ciutadans (probablement joves, militants) que està fent un mural de grans dimensions en la paret nua d'un carrer. Aquesta activitat requerirà bàsicament comportaments cooperatius, però també en pot induir de no cooperatius o de declaradament competitiu.

Un cop fets suficients registres pilot, de caire narratiu, classifiquem totes les accions possibles en el context de la realització del mural, de tots els subjectes del grup, en tres grans categories: comportaments socialment positius, comportaments socialment negatius i comportaments ni positius ni negatius, és a dir, neutres. Abreugem aquestes tres denominacions amb les seves inicials: POS, NEG, NEU. Com que un sistema de categories es pot presentar com un conjunt lògic d'elements, utilitzem la notació adequada: $S = \{POS, NEG, NEU\}$.

- Dintre de la categoria POS, hi cabrien accions com pintar el mural, però també la d'aguantar el pot de pintura al company que pinta a dalt de l'escala, o la de demanar l'opinió sobre el que s'ha pintat, o anar a buscar begudes per a calmar la set, etc. Aquestes mostres concretes de conducta sovint reben el nom d'*indicadors categorials*.
- Dintre de la categoria NEG s'inclourien accions o indicadors com no acceptar la crítica dels altres, negar-se a ajudar o a assumir un paper secundari, dibuixar pel propi compte sense acceptar l'esbós general, no ajudar, no treballar, etc.
- Dintre de la categoria NEU, hi posaríem la resta d'indicadors, indiferents respecte a l'eix col·laboració – no col·laboració. Per exemple, l'acció de treure's el jersei o cordar-se les sabates, o la de menjar-se l'entrepà al migdia.

Vegem com es complirien en aquest exemple les quatre condicions abans assenyalades. Suposant una determinada modalitat de registre:

- 1) La condició d'**exclusivitat semàntica** resultaria satisfeta pel fet que cada una d'aquestes tres classes o categories conté mostres d'accions concretes completament diferents en cada cas. Dit amb altres mots: no hi ha cap acció o conducta que, en el moment de produir-se, pugui ser adscrita a més d'una categoria. Si en sorgís una d'aquestes, la condició de què parlem quedaria violada.

2) La condició d'**exhaustivitat semàntica** estaria garantida si cap de les conductes o accions que es donessin en la situació de realització del mural (que té un principi i un final clarament marcats) caigués fora de les tres categories previstes. Si algun esdeveniment conductual, per part d'algun subjecte, no hagués estat previst en el sistema $S = \{POS, NEG, NEU\}$, aleshores aquesta condició s'hauria transgredit.

3) La condició d'**exclusivitat temporal** es complirà si en cap moment del període de realització del mural alguna de les categories del sistema coincidís en el temps amb una altra o altres; és a dir, es produís totalment o parcialment en règim de simultaneïtat respecte a elles. Dit d'una altra manera: cada acció concreta, classificable com a POS, NEG o NEU ha de començar després d'haver acabat l'anterior.

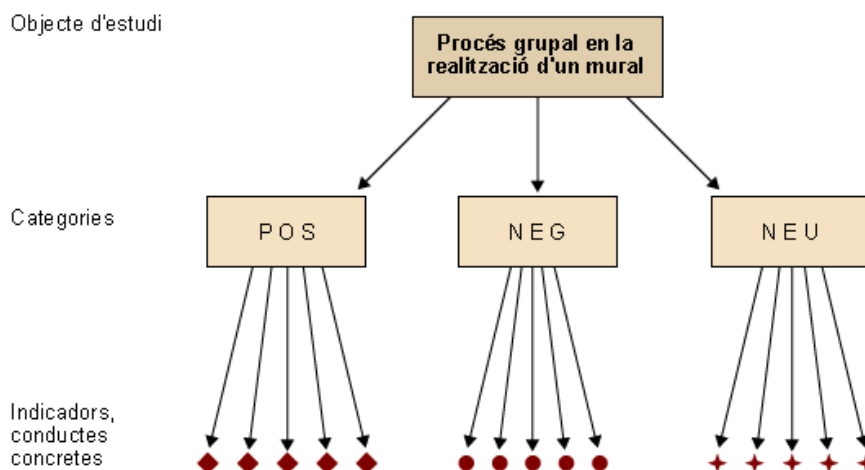
4) La condició d'**exhaustivitat temporal** quedarà satisfeta si, dins del període de registre (aquí, el de la realització del mural), cap moment del registre s'hagi revelat improductiu. Això vol dir que en tot moment ha d'estar passant una cosa o una altra, POS, NEG o NEU; no hi pot haver moments en què no passi res, res del que ha estat classificat pel sistema de categories. Aquí NEU constitueix el que se'n diu una categoria zero, atès que tanca lògicament la classificació i impedeix que hi hagi interrupcions del flux conductual.

Registres

Les condicions d'un sistema de categories s'han de complir en cada tipus de registre emprat. En alguns registres seran més fàcilment acomplides que en altres, independentment de les característiques del sistema de categories. En la situació del mural el registre més assenyat serà l'anomenat *focal*, registrant cada subjecte per separat, seguit per un observador durant tot el període o gravat en vídeo. Si registréssim tots els subjectes a la vegada, desordenadament o *ad libitum*, algunes d'aquestes condicions es complirien més fàcilment però la informació ens arribaria més desorganitzada i esbiaixada.

2.2.2. Estructura d'un sistema de categories

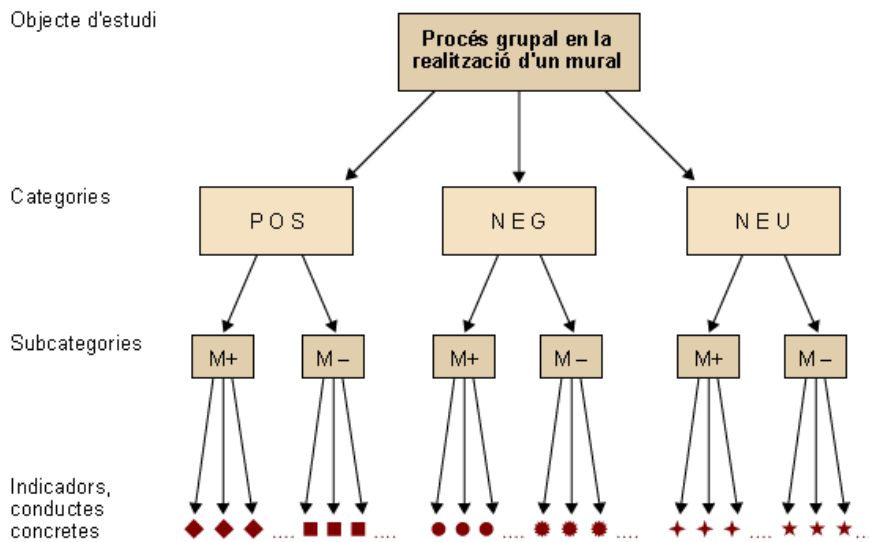
El sistema $S = \{POS, NEG, NEU\}$ exposat té una estructura en forma d'arbre, amb tres nivells diferents, des de l'objecte d'estudi *procés grupal* fins a les accions concretes dintre de cada categoria, passant per les tres categories o etiquetes de classificació emprades. Vegeu una il·lustració d'aquesta estructura en la figura següent.

Estructura en arbre del sistema de categories exemplificat en el text: POS, conductes positives respecte el grup; NEG, conductes negatives respecte el grup; NEU, conductes neutres respecte el grup. La interpretació categorial va del nivell de classificació més baix, centrat en conductes concretes, cap al nivell propi de les categories, immediatament superior, en el que s'interpreten aquests indicadors concrets, és a dir, se'ls dona significat general i abstracte en classificar-los.

Potser heu notat que, dins de cada categoria, les accions o indicadors que hi hem suposat no són gaire homogenis. Així, a l'interior de la classe POS, tenim accions compromeses intrínsecament amb la realització del mural (com pintar o sostenir el pot de pintura) al costat d'altres que només hi tenen una rela-

ció secundària o indirecta (com anar a buscar refrescos). Per tant, dins de cada categoria, hi caben subclassificacions o **subcategories**. En el nostre exemple, podríem afegir la següent: per a cada una de les tres categories principals tindriem dues subcategories, a saber, *accions relacionades intrínsecament amb el mural* i *accions no relacionades intrínsecament amb el mural*. Les abreugem, respectivament, mitjançant M+ i M-. Llavors l'estructura augmentarà un nivell i guanyarà complexitat, tal com es veu en la figura següent.

La mateixa estructura en arbre descrita en la figura anterior, de tres pisos, ara amb un nivell de subcategories i quatre pisos: per a cada categoria, M+, conductes directament relacionades amb activitat de realització del mural; M-, conductes no directament relacionades amb activitat de realització del mural.

En cada un d'aquests nivells d'anàlisi, cada element o unitat admet dues caracteritzacions diferents, pot ser definit en dues direccions complementàries:

- Dintre del propi nivell, per mitjà d'una definició global, de caire funcional, és a dir, una definició relacionada amb els efectes, conseqüències, utilitat o objectius del comportament considerat. És una definició de caire intensiu.

Exemple

Així podem definir la categoria NEG com a "tota acció que va contra els interessos del grup tocant a l'objectiu de realització i acabament del mural i/o provoca rebuig de la resta del grup o d'una part important d'ell". O podem caracteritzar NEG M+ com a "tota acció relacionada intrínsecament amb l'activitat de realització del mural i que va contra els interessos del grup tocant a l'objectiu de realització i acabament d'aquest mural, i/o provoca rebuig de la resta del grup o d'una part important d'ell".

- Dintre del nivell immediatament inferior, per mitjà d'una definició per enumeració o llista dels elements d'aquest nivell. En el cas que ens interessa més, el d'una categoria, la definició comportarà l'enumeració exhaustiva de les accions o indicadors que entren en la categoria en qüestió. És una definició de caire extensiu.

Aquesta definició és la que assegura el compliment de les condicions lògiques o semàntiques, en el ben entès que cap element de la llista pertany també a una altra llista del mateix nivell i que les llistes són completes.

Així mateix, aquesta enumeració dóna validesa operacional, de contingut, a la categoria o subcategoria que es defineix. Efectivament: forneix continguts empíricament concrets i observables a una classe de classificació abstracta.

Exemple

Ara direm que la categoria POS M+ es defineix pel conjunt d'accions consistents a pintar, sostenir el pot de pintura, anar a buscar estris de pintar (pintura, pinzells nous), netejar els pinzells, acceptar una crítica o correcció, etc.

Un sistema de categories és una classificació del comportament lògicament i metodològicament correcta que permet definicions funcionals i operacionals de cada element classificat.

2.3. La interpretació en l'observació no participant qualitativa

L'activitat interpretativa de l'observador participant tenia el punt de suport principal en les respostes del subjecte. És clar que aquell observador podia interpretar directament el comportament del subjecte, verbal o no verbal, sense preguntar-li res; però la interpretació definitiva depenia del significat atribuït pel mateix subjecte als propis actes de parla o a les seves accions. L'observador no podia prescindir d'aquesta font d'informació.

En canvi, sabem que en l'observació no participant, l'observador no disposa d'aquest recurs, de manera que la seva interpretació del sentit de les frases o de les accions del subjecte es basa únicament en inferències d'aquest mateix observador a partir del material examinat, registrat.

Malgrat tot, com veurem aviat en parlar dels **informants**, no hi ha cap motiu per què l'observador no participant s'hagi prohibit, un cop finalitzat el registre, preguntar al subjecte què pensa de les seves interpretacions, fins a quin punt hi està d'acord. Tanmateix, per bé que deixi un marge d'interpretació posposat fins a conèixer l'opinió del subjecte, no pot deixar d'interpretar mentre registra o anota la conducta; no pot perquè l'observador no participant registra el comportament en forma categorial i ha de posar títol o "etiqueta" a cada segment d'activitat identificat, ha d'anar prenent decisions sobre el significat de cada un d'aquests segments.

A partir de registres amb sistemes de categories, l'observador no participant desplega dos tipus d'activitat interpretativa: la categorial i la contextual.

Vegeu també

Sobre els informants podeu veure l'apartat 4.2.2, "Autoinformants i al·loinformants", d'aquest mòdul didàctic.

2.3.1. La interpretació categorial

Aquesta és una interpretació que segueix el camí propi de la **inducció**: del cas particular a la classe o categoria general; de la mostra o manifestació concreta (*token*) al tipus general al qual aquesta pertany (*type*).

La interpretació va associada a les **regles d'identificació** de les categories; de reconeixement de cada acció o indicador concret i adscripció d'aquests a una o altra de les categories previstes. Cada acció possible en una sessió de registre, atesa una situació determinada, s'ha de poder classificar dins d'una de les categories del sistema utilitzat i consignar com una ocurrència de la categoria esmentada. Per tant, és una interpretació *on line*, feta sobre la marxa, incorporada al mateix registre i repetida en cada ocurrència digna d'anotació.

La regla bàsica és, doncs, de **pertinença**: per a cada ocurrència de conducta prevista dins de l'objecte d'estudi hi ha d'haver una, i només una, categoria de classificació en què es pugui encabir l'ocurrència esmentada.

Exemple

Recordeu l'exemple que hem fet servir en caracteritzar els sistemes de categories (figura de l'apartat 2). Dèiem que la categoria POS M+ incloïa accions com la de pintar o la de sostenir un pot de pintura. L'observador no participant detectarà una d'aquestes dues accions i les classificarà com a POS M+, és a dir, com un comportament socialment positiu en el context de la realització d'un mural, comportament que, a més, té una relació intrínseca amb aquesta tasca. Això, evidentment, és una classificació, però també és una inferència interpretativa que va d'accions concretes a classes de classificació abstractes i que consisteix a posar títol o etiqueta a l'acció de pintar o a la de sostenir el pot, etiqueta que els assigna un significat més general i abstracte que el literal.

Així, doncs, si aprofitem la representació utilitzada en la figura que acabem de recordar, podem dir que una interpretació categorial segueix la direcció baix → dalt i els canvis de nivell associats a les transicions

indicador → subcategoria → categoria → objecte d'estudi.

Aquestes transicions marquen un **recorregut interpretatiu**.

Ara bé, aquestes regles d'interpretació poden ser més o menys arriscades segons sigui la distància d'inferència. En l'exemple del mural el risc era menyspreable: és poc discutible que una persona que ajuda una altra a pintar està tenint una contribució positiva al projecte comú. Però imagineu altres inferències com les següents:

moviment continu sobre el seient → ansietat; somriure i mirada concentrada en interlocutor → actitud empàtica

O, a l'inrevés, jutgeu el problema que comportaria trobar indicadors concrets de la categoria *competència intragrupal*.

Competència interpretativa

Aquesta no és una competència interpretativa limitada als observadors científics. Ans al contrari forma la part central de la nostra activitat perceptiva i de comprensió del món, la mateixa que mostrem quan, davant d'un gat i d'un gos, els classifiquem tots dos com a mamífers o com a carnívors, a partir dels trets que comparteixen (com a mamífers o com a carnívors) o dels que els separen, conjuntament, de la resta d'animals.

Estem parlant, doncs, de la **validesa** dels indicadors que donen cos a cada categoria. En casos com els esmentats és obvi que l'elecció d'indicadors per a les categories corresponents hauria d'anar inevitablement acompanyada d'operacions de validació.

Quan el que es categoritza és la conducta verbal el risc pot ser menor, especialment si el mateix subjecte dóna conscientment o inconscientment claus sobre el sentit correcte d'allò que diu.

Indicador → categoria

La relació indicador → categoria pot estar legitimada per la teoria o per recerques anteriors. Així sabem que certs comportaments d'autocontacte o certes conductes estereotipades formen part dels símptomes o manifestacions conductuals de l'autisme. O que la dilatació de la pupil·la, no solament depèn de la llum ambiental, sinó de l'interès que desperta un fet o un objecte.

Altres vegades aquesta relació ha de ser provada empíricament. Llavors el treball de validació és comparable al que exigeixen els ítems d'un test en construcció. Tècnicament, una possibilitat de fer-ho seria utilitzar estadística multivariant (factorial, components principals, clústers, etc.) per a esbrinar com s'agrupen entre elles, o en relació amb diversos eixos de referència, les accions concretes que el subjecte va executant.

En suma, podem treballar amb categories més descriptives o més interpretatives. L'enfocament qualitatiu es decanta per les segones, que també són categories de tipus molar o global.

Activitat

Us proposem un senzill exercici d'interpretació categorial a partir d'un sistema de categories de psicologia ambiental. Al mateix temps afegim un exemple més d'estructura categorial.

Es tracta de l'estudi d'ús de l'espai per part dels pacients dels hospitals de Nova York que Ittelson i col·laboradors van realitzar fa quasi trenta anys. Vegeu W. H. Ittelson, L. G. Rivlin, i H. H. Proshansky (1978). El uso de mapas conductuales en la psicología ambiental. A H. H. Proshansky, W. H. Ittelson i L. G. Rivlin (Eds.), *Psicología Ambiental* (pp. 845-858). México: Trillas.

L'objecte d'estudi, una mica modificat de l'original, se centra en la distribució espacial dels diferents comportaments dels pacients, en les diferents sales i locals de l'hospital. Aquests comportaments són el que classifiquem aquí. Incloem solament una part del sistema, la centrada en les dues categories no socials *conducta activa aïllada* i *conducta passiva aïllada*. Tampoc s'han inclòs tots els indicadors.

Aquest cop presentem el sistema de categories només en forma tabular. De dalt a baix trobarem, en les diferents files, l'objecte d'estudi, les categories generals, les subcategories i els indicadors o accions concretes.

Objecte d'estudi	Ocupació hospitalària						
Categories	Conducta passiva aïllada			Conducta activa aïllada			
Subcategories	Ajagut despert	Ajagut adormit	Assegut sol	Escriu	Higiene personal	Parat	Passeja

Objecte d'estudi	Ocupació hospitalària						
Indicadors	El pacient s'ajeu en un banc, les mans sobre la cara, ulls oberts. S'estira al llit però resta despert.	Dorm en una butaca. Dorm a qual-sevol lloc mentre els altres s'alineen per a esmorzar.	Seu somrient, mirant a terra. Seu, fuma i escup.	Escriu una carta en un banc. Pren notes d'un llibre.	S'arregla els cabells. Seu esperant el torn per a banyar-se.	Prop de l'infermera, dempeus. Fuma dempeus, prop de la porta.	Va de la seva cambra al corredor. Va de porta en porta, saludant els ocupants de les cambres.

A partir d'aquesta estructura establi el **recorregut interpretatiu** del següent:

- l'indicador *s'estira al llit però resta despert*.
- l'indicador *pren notes d'un llibre*.
- l'indicador *s'arregla els cabells*.
- la subcategoria *higiene personal*.
- la subcategoria *ajagut adormit*.
- la categoria *conducta activa aïllada*.

Orientacions i pistes per a la solució de l'activitat

Recordeu que la interpretació categorial és inductiva, va de baix a dalt. Per tant, el nivell d'on arrenquem determinarà l'abast d'aquest recorregut. Dit això, i recordant què vam entendre per *recorregut interpretatiu* en el text, comprovareu que la resposta és simplíssima. Només cal seguir el rastre de cada un dels elements de la llista, cap amunt i en direcció a l'objecte d'estudi.

2.3.2. La interpretació contextual

Aquesta és una interpretació que es realitza sobre la segmentació efectuada d'una seqüència de comportament. Per consegüent, depèn d'aquesta segmentació.

De l'afirmació anterior es desprèn que també és una interpretació aplicada a registres seqüencials de la conducta, verbal o no verbal, d'un o més subjectes, conducta entesa, per tant, en règim de procés. En capítols posteriors aprofitarem aquest concepte, fonamental en l'**anàlisi de contingut** i l'**anàlisi conversacional**.

Les regles d'interpretació són **contextuals**; això no obstant, els contextos utilitzats, perquè el material conductual es presenta en forma de seqüència o cadena, no corresponen a l'entorn en què es presenta la seqüència de conducta, sinó als esdeveniments anteriors i/o consegüents a cada segment o acció particular.

Exemple

Suposem que, a punt de creuar un carrer, amb el semàfor en vermell, mirem distretament un vianant que està a punt d'entrar a l'entitat bancària que hi ha a l'altre costat. Quan ja obre la porta, aquesta persona gira cua vivament, s'allunya de la porta i, ja en plena vorera, treu el mòbil i fa una trucada (molt alterat). Mentrestant a nosaltres se'ns posa el semàfor en verd, creuem i, quan ja som lluny de la zona (i gairebé hem oblidat l'incident), sentim una sirena. Mirem enrera i veiem que un cotxe de la policia s'acaba de parar a poca distància del banc.

A tots se'ns acudiria que el vianant, quan era quasi dins del banc, s'ha adonat que hi havia un atracament i ha trucat a la policia, la qual ha vingut al cap de poca estona.

Vegeu també

Sobre l'anàlisi conversacional podeu veure l'apartat 4.3, "Unitats d'anàlisi", del mòdul didàctic "L'estudi de transcripcions i documents" d'aquesta assignatura.

Vegeu també

Sobre l'anàlisi de contingut podeu veure l'apartat 2.3, "L'anàlisi conversacional", del mòdul didàctic "L'estudi qualitatiu de la interacció social i els grups" d'aquesta assignatura.

L'acció de trucar amb el mòbil sobtadament i agitadament serà l'acció a interpretar.

La hipotètica escena vista a dins del banc serà l'esdeveniment que aquí servirà de context anterior per a la interpretació.

L'arribada posterior de la policia serà el context consegüent.

Per tant, en haver-hi una doble interpretació, cap a l'anterior i cap al consegüent, les regles essencials són dues i generen dos tipus d'interpretació:

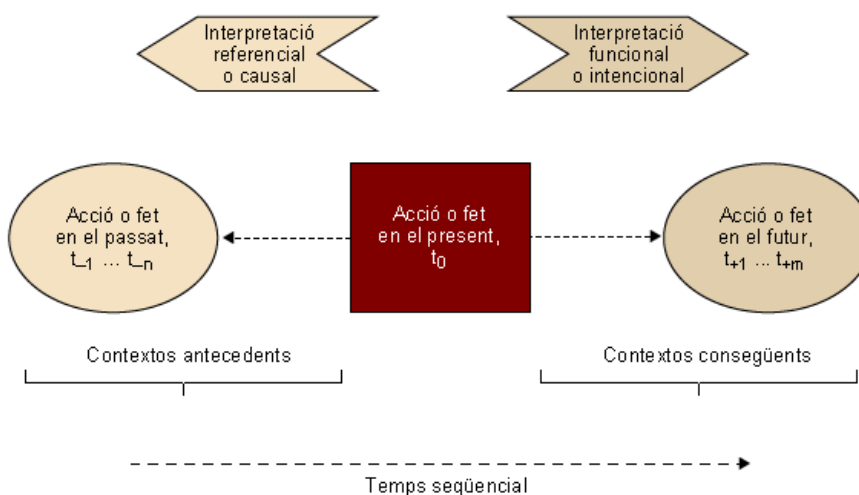
- **Una acció en el present es pot vincular a altres accions o fets en el passat, els quals li aportaran el significat referencial.**

Aquest significat sovint respon a la pregunta causal *per què*. Així, en l'exemple de l'atracament, el segment o acció *trucar amb el mòbil* es vincula amb un esdeveniment previ que correspon al segment *atracament al banc* o, si ho preferiu, a la pregunta de per què el subjecte truca amb el mòbil, respondrem amb la frase *perquè s'ha adonat d'un atracament*.

- **Una acció en el present es pot vincular a altres accions o fets en el futur, els quals li aportaran el significat funcional o intencional.**

Aquest significat sovint respon a la pregunta finalista *per a què, amb quin objectiu, meta o finalitat, amb quina intenció*. Així, en l'exemple de l'atracament, el segment o acció *trucar amb el mòbil* es vincula amb un esdeveniment posterior que correspon al segment *arribada de la policia* o, si ho preferiu, a la pregunta de *per què el subjecte truca amb el mòbil* responem amb la frase *per tal que la policia acudeixi*.

En la figura següent hem representat aquestes regles.

Esquema de la interpretació contextual sobre la base d'una seqüència d'accions, cap al passat o cap al futur

Un esquema triangular com el d'aquesta figura està present en una part important de la història de la psicologia, sobretot l'anglosaxona, i en àmbits tan diferents com la clínica sistèmica, l'interaccionisme simbòlic, la teoria de l'aprenentatge, el conductisme en general, etc. Prové del pragmatisme americà i, concretament, del lògic i filòsof Charles S. Peirce. Tanmateix és clar que el nostre tractament se cenyeix al rendiment que aquest model dóna en la interpretació d'una seqüència segmentada de comportament, observada amb perspectiva qualitativa.

La interpretació antecedent – consegüent difícilment es pot fer sobre la marxa, *on line*, com la categorial. En general es realitza **després del registre**, a la vista de la seqüència d'accions i fets registrats.

Dificultats tècniques

L'exemple en el qual hem basat la nostra explicació era voluntàriament simple i no hauria de servir per a ocultar les dificultats tècniques que una interpretació d'aquesta índole comporta. N'indiquem algunes.

En l'exemple les vinculacions cap a passat o futur descansaven sobre l'antecedent i el consegüent immediats, però certament això no ha de ser sempre així. El significat d'una acció pot remetre a esdeveniments molt anteriors, fins i tot remots, en el passat o a d'altres molt ajornats en el temps a venir.

D'altra banda, les vinculacions no són sempre biunívokes o un a un. Una sola acció pot mantenir relacions seqüencials amb més d'una situació que l'hagi precedit o seguit, és a dir, amb més d'un context precedent o consegüent. Aquesta dificultat es resol avaluant la intensitat de les diferents vinculacions a partir de les freqüències d'associació entre les accions interpretades i cada context antecedent o consegüent possible, freqüències que serveixen per a estimar probabilitats de precedència o successió.

Així, cada segment o categoria corresponent a una acció possible es lliga a diferents accions o situacions prèvies o posteriors, en diferents posicions de la cadena, en cada cas amb una probabilitat associada de vinculació dintre de la cadena de segments. Les eines estadístiques que ens ajuden en aquesta mena d'anàlisi queden recollides dintre de l'anomenat *anàlisi seqüencial*. Vegeu V. Quera (1993). *Análisis Secuencial*. A T. Anguera (Ed.), *Metodología observacional en la investigación psicológica*. Vol 2. *Fundamentación* (2) (pp. 341-583). Barcelona: PPU.

Diguem finalment que l'exemple de l'atrancament era de caire interactiu, implicava una sèrie d'intercanvis entre el subjecte i l'entorn. Però la seqüència interpretada podria atendre només el curs de l'acció d'un subjecte, descriure'n el comportament sense incloure en la segmentació els escenaris ambientals amb els quals interactua. La interpretació contextual es pot aplicar, per tant, a seqüències interactives o a seqüències intraindividuals, i – també – a seqüències mixtes.

L'opció intraindividual era l'escollida en els exemples de segmentació de més amunt (apartat 2.1.2), aquells en què es descrivia la cadena d'accions d'un professor des que s'aixecava de la cadira fins que anava a obrir la porta. En aquests casos les possibilitats d'interpretació són una mica més limitades, atès que ens manquen els ancoratges ambientals de l'acció.

Activitat

Només volem que feu un petit exercici d'aplicació de l'anàlisi antecedent – consegüent a una seqüència intrasubjecte. La finalitat és que compareu les dificultats que acompanyen l'activitat interpretativa en aquests casos amb les pròpies de la interpretació de seqüències interactives il·lustrades en l'exemple de l'atrancament.

Suposeu que disposem de la cadena següent de segments conductuals d'un subjecte X:

X baixa a l'aparcament de l'empresa (a l'aire lliure) → camina per l'aparcament des de la porta fins al seu cotxe → obre el cotxe i hi entra → posa en marxa el cotxe → condueix

Lectura recomanada

Si us interessa aquest tema podeu consultar C. Riba (1995). Charles S., Peirce. *Anuario de Psicología*, 64, 83-99, en què s'analitza el paper del model d'aquest autor en el desenvolupament teòric de la psicologia.

Aquest article també es troba en versió digital a RACO, Revistes Catalanes amb Accés Obert, *Anuario de Psicología*, amb la mateixa referència (actualització 2008). I ha estat recuperat el 9 de setembre de 2008 des d'<http://www.raco.cat/index.php/AnuarioPsicologia/issue/view/5075/showToc>.

el cotxe fins a un altre lloc de l'aparcament → aparca el cotxe → para el motor → tanca el cotxe → camina per l'aparcament des del cotxe fins a la porta → entra a l'edifici.

Sobre aquesta cadena podríem fer interpretacions com *posa en marxa el cotxe perquè (gràcies al fet que) l'ha obert i hi ha entrat* (antecedent) o *posa en marxa el cotxe per tal de conduir-lo fins un altre lloc...* (consegüent). Aquestes descansarien en el primer context antecedent i el primer consegüent. Però podríem haver utilitzat els segons, cap endavant o cap endarrera. Llavors diríem que *posa en marxa el cotxe perquè (gràcies al fet que) ha caminat per l'aparcament... fins a arribar-hi* o *posa en marxa el cotxe per tal d'aparcar-lo*, etc. Jutgeu vosaltres mateixos les variacions de sentit de cada una d'aquestes versions. Noteu que tendeixen a tenir un valor instrumental.

Feu ara vosaltres la interpretació dels segments *condueix el cotxe fins a un altre lloc de l'aparcament* i *para el motor*, lligant-los al primer i segon context antecedent i consegüent en cada cas. Compareu el sentit o utilitat de les diferents versions obtingudes que, tanmateix, són complementàries.

Us sembla que s'ha prescindit totalment de la informació sobre l'ambient? Realment, ens limitem només a descriure la cadena d'accions del subjecte X? Comenteu aquesta qüestió.

Fixeu-vos també que el sentit general de la seqüència no queda gaire clar. Per quina raó el nostre subjecte ha canviat de lloc el cotxe? Perquè, de fet, és això el que ha passat... Imagineu que afegim informació ambiental, mantenint la seqüència intraindividual però incorporant en algun segment informació sobre certes condicions de l'aparcament. Per exemple, suposeu que substituïm *camina per l'aparcament des de la porta fins al seu cotxe* per *camina per l'aparcament des de la porta fins al seu cotxe situat al sol*, i *condueix el cotxe fins a un altre lloc de l'aparcament* per *condueix el cotxe fins a un altre lloc de l'aparcament situat a l'ombra*. Feu vosaltres mateixos la interpretació global en aquest cas.

La interpretació categorial és una classificació i forma part de les operacions de registre; la interpretació contextual depèn de la segmentació i relaciona fets ordenats seqüencialment després del registre.

3. Exemples de protocols d'observació interpretativa

3.1. En observació actuant: els espècimens de Barker

A continuació presentem alguns protocols de recollida d'informació que il·lustren diferents maneres d'orientar i organitzar el registre, corresponents als tipus d'observació participant exposats. Tanmateix, no exemplificarem el cas límit de l'autoobservació que, en tant que genera directament documents en la modalitat d'autoinformes, serà il·lustrada en el mòdul "L'estudi de transcripcions i documents", al costat d'altres tipus de documents útils per al psicòleg. Quant a les generalitats del registre en observació no participant d'orientació qualitativa, ja han estat precisades en l'apartat anterior.

La tècnica del registre d'espècimens de Barker és un registre narratiu en condicions d'observació actuant que s'aplica en unitats ambientals anomenades *escenaris*.

3.1.1. Generalitats

Deixeble de Kurt Lewin, Roger Barker va desenvolupar la seva metodologia en el centre d'estudis psicològics de camp del Midwest (Midwest Psychological Field Station) sota els auspicis de la Universitat de Kansas. L'objectiu d'aquest centre, en mots prou significatius del propi Barker, era:

"...facilitar l'estudi de la conducta humana i del seu entorn *in situ*, donant a la ciència psicològica una possibilitat que, des de fa temps, té la biologia: gaudir d'un fàcil accés als fenòmens científics no afectats per la selecció i preparació que sofreixen en el laboratori".

Com es desprèn d'aquest paràgraf, l'orientació de Barker és declaradament observacional i centrada en el treball de camp. En opinió de Barker, la psicologia ha descarat l'etapa descriptiva i observacional que tota ciència ha de cobrir en la seva joventut. La seva metodologia és una aposta en aquesta direcció amb objectius propis de la psicologia i l'antropologia social.

3.1.2. Metodologia

Presentació. Condicions del registre

Vegeu també

Sobre l'anàlisi de contingut podeu veure l'apartat 2.3.1, "Trets principals dels autoinformes", del mòdul didàctic "L'estudi de transcripcions i documents" d'aquesta assignatura.

Lectures recomanades

Aquest és el text inicial de l'obra capital de l'autor que comentem: R. G. Barker (1968). *Ecological Psychology. Concepts and methods for Studying the Environment of Behavior*. Stanford (Cal.): Stanford University Press. (La traducció és nostra.)

Això no obstant, la sistematització de la metodologia de Barker i col·laboradors és anterior a aquest text. Una de les seves millors presentacions amb relació a la recerca del comportament de la població infantil de Midwest és R. G. Barker i H. F. Wright (1955). *Midwest and its children*. New York: Harper and Brothers.

Un espècimen, tal com suggereix l'ús que els naturalistes han fet d'aquest terme, és una mostra de comportament obtinguda en les condicions estipulades per Barker i col·laboradors. Un registre d'espècimens és, doncs, una recollida de mostres. En síntesi, les condicions d'obtenció d'aquestes mostres es refereixen al fets següents:

- L'escenari o context en què són recollides és natural i quotidià.
- El registre és de tipus narratiu. Això vol dir essencialment que la conducta s'anota a mesura que té lloc, en llenguatge senzill i descriptiu, sense classificar-la ni posar-hi etiquetes (aviat en veurem un exemple).
- El registre és ininterromput o continu dintre del període prefixat de recollida d'informació, període que sol ser llarg. Per això, de vegades, aquesta tècnica s'ha considerat un desenvolupament perfeccionat i sistemàtic dels diaris d'observació.
- La informació consignada és força detallada.

Un registre d'espècimens sempre va associat a un escenari determinat. Com veurem, l'escenari barkerià forma part del mateix sistema de conceptualitzacions que els espècimens. Aquesta tècnica no solament classifica la conducta sinó també les unitats d'entorn, ecològiques, on aquella té lloc.

Caracterització de la conducta: els episodis

L'observador es troba davant del curs del comportament d'un subjecte, en un escenari o situació particular i culturalment codificada (una classe, una reunió, una festa, una instància de compravenda). El comportament es contempla com a procés i, per tant, es modelitza en règim seqüencial. Les coses passen unes després de les altres en un enclavament fix, l'escenari al qual acabem de fer referència.

El material que es recull al llarg d'un període d'observació contínua ha d'estar segmentat en unitats significatives, igual que el flux verbal d'una persona se segmenta en paraules o frases amb sentit. Aquests segments són els episodis.

Com s'obtenen aquests episodis? En el registre d'espècimens no s'empren tècniques basades en intervals o en la intermitència de les anotacions, ja que aquestes imposarien una fragmentació artificial del flux de la conducta, la qual dependria dels interessos de l'investigador, i no de la significació i el ritme que el subjecte ha volgut donar a les seves accions.

Així, doncs, les unitats o segments en què es divideix el flux conductual han de ser naturals, en el sentit que han de tenir la pròpia dinàmica espaciotemporal, i no la que hi imprimiria el científic. Per sort, amb vista a la seva identificació, aquests episodis són molars, unitats grans, de duració moderada. Un exemple

del que Barker entén per episodi seria un discurs al principi d'un àpat, un atac d'epilèpsia, donar una classe (o fer una explicació en una classe), rentar els plats al vespre, etc. Són seqüències amb límits autònomament i culturalment marcats que l'observador no pot redefinir ni, dintre d'ells, imposar-hi una nova segmentació.

Tanmateix els episodis presenten característiques formals que ajuden a identificar-los:

- Són activitats o accions que palesen una direcció constant, és a dir, estan permanentment orientades cap a objectius o metes particulars.
- Són, com acabem de dir, molars i han de permetre una descripció en termes que el mateix subjecte subscriuria (la "perspectiva conductual normal", en mots de Barker).
- La intensitat d'un episodi de conducta no varia gaire al llarg del seu desenvolupament. El subjecte està –diguem-ho així– absorbit o pendent del que fa. En cas de no complir-se aquest criteri i haver-hi interrupcions o canvis d'intensitat, tindrem dos o més episodis en comptes d'un.
- Hi ha diversos indicadors complementaris de l'inici o el final d'un episodi:
 - canvis en el canal conductual (per exemple, de verbal a no verbal);
 - canvis en la part del cos utilitzada (per exemple, en el cas d'un nen petit, passar de manipular un objecte a xuclar-lo amb la boca);
 - canvis en l'orientació espacial de l'acció (anar corrent pel carrer i de sobte enfilar-se a una tanca);
 - canvis en l'objecte involucrat en l'acció (un obrer passa d'emprar la barrina a utilitzar un tornavís);
 - canvis en l'entorn de la conducta (sona un timbre i els alumnes van del pati a l'aula);
 - canvis en el ritme conductual (algú va caminant i en veure que perd l'autobús comença a córrer).

Caracterització de l'ambient: els escenaris

Els episodis es produeixen en unitats ecològiques o ambientals anomenades *escenaris de conducta* (*behavior settings*). Els comportaments esdevinguts fora d'un escenari no es consideren episodis o, senzillament, cauen fora de l'àrea d'aplicació d'aquesta tècnica.

Un escenari de conducta ha de complir els criteris següents:

- Ha de ser el marc socialment acceptat d'un patró de comportament humà. En el cas d'una classe, el patró al·ludiria a la dinàmica aprendre/ensenyar; en el d'una botiga, al de comprar/vendre. L'escenari envolta literalment el comportament de referència, el circumscriu.
- Ha de tenir límits espacials clars (les parets d'una classe o d'una botiga, les grades d'un camp de bàsquet).
- Ha de tenir límits temporals definits i una certa periodicitat: una classe té lloc certs dies i hores, una botiga obre certs dies i entre certes hores, les misses del gall se celebren la nit de Nadal i els partits de futbol es fan els dissabtes o diumenges dins d'una franja horària i durant la temporada de competició.
- En els escenaris actuen subjectes que constitueixen un grup: mestres i alumnes, àrbitres, jugadors i públic, presidents del consell d'administració, vocals i accionistes, etc.
- Aquest grup té una distribució de rols inequívoca: el mestre ensenya, l'alumne escolta o aprèn; els àrbitres sancionen, regulen, els jugadors juguen o competeixen, els espectadors miren, s'emocionen.
- Entre els rols grupals, els comportaments associats i l'estructura espacial de l'escenari hi ha el que Barker anomena *sinomorfia* o, dit d'una altra manera, una correspondència formal. Així l'alumne o l'espectador teatral escolten i seuen a la platea mentre que els actors o els professors actuen o ensenyen a la tarima o escenari. Tarima o escenari i classe o platea estan en oposició frontal. En altres casos, com els d'un partit de bàsquet o futbol, la relació entre jugadors i públic serà de circumscripció.

Tècnica de registre

El procediment habitual consisteix a anotar en fulls de paper o quaderns especialment preparats (vegeu més avall) el desenvolupament de l'acció focal dintre del període de registre decidit prèviament. Les anotacions de tipus narratiu s'han de guiar per les regles següents:

1) Regles sobre la consignació dels episodis

- Observar i descriure la situació del subjecte de la manera més completa possible. La situació inicial, d'arrencada, s'ha de retratar, però, de manera simple.
- Registrar no solament què fa un subjecte sinó com ho fa.

- Tractar de reduir la interpretació al màxim. Tanmateix, si aquesta és inevitable, fer la interpretació en estil narratiu, quotidià, sense servir-se de termes tècnics o teòrics. Les frases interpretatives han d'anar entre claudàtors.
- La descripció del curs de la conducta ha de ser cronològica. Els esdeveniments han de ser consignats segons l'ordre de la seva ocurrència.
- Les descripcions haurien de ser positives. És millor dir *en Toni parlava baix* que no pas *en Toni no parlava pas alt*.
- Cada frase o oració ha de contenir només una acció del subjecte focal.
- Cada frase o oració ha de contenir només una acció de qualsevol altre subjecte que interactua amb el subjecte focal.
- Quan calgui, es poden recollir literalment, entre cometes, els comentaris verbals del subjecte.

2) Regles sobre el procediment de registre

- Convé disposar de més d'un observador de manera que cada un no registri més de trenta minuts (els observadors hauran de rebre un entrenament idèntic i concordar en els seus registres, és clar).
- Malgrat que el registre no es faci d'interval a interval, convé anotar en els marges o entre paràgrafs alguna escala de temps com a referència. S'aconsella apuntar els minuts.
- Per a donar fiabilitat als registres es fa el següent: el primer registre es dicta a un magnetòfon. Un segon observador escolta la gravació i assenyala les llacunes o incoherències que hi troba, les quals són corregides. La versió així esmenada es redacta per escrit. L'observador principal la revisa de nou, aclareix les frases equívokes, ajusta la cronologia, estalvia redundàncies. Llavors el segon observador llegeix aquesta transcripció corregida i la corregeix al seu torn, de manera consensuada amb l'observador principal.

Exemple

A continuació, incloem un extracte d'un registre d'espècimens de conducta. Aquest extracte retrata, en estil narratiu, una fase de la classe de llenguatge de Miss Culver, a l'escola de Midwest.

- Podeu apreciar que les referències horàries, de minut en minut, apareixen aquí en el centre del registre.
- La columna de categoritzacions o d'etiquetes interpretatives a la dreta es refereix al comportament dels alumnes, un dels rols possibles en l'escenari.
- La columna de categoritzacions o d'etiquetes interpretatives a l'esquerra es refereix al comportament de la mestra, l'altre rol possible en l'escenari.

- La columna de comentaris de l'esquerra té, en aquest exemple, dos nivells. Les etiquetes més a l'esquerra representen el grau d'abstracció o globalització més alt, les unitats més molars.
- En l'exemple hem destacat aquestes anotacions marginals enquadrant-les, a dreta i esquerra, amb diferents colors; però en un registre real, l'anotació és nua, sense guarniments.
- Fixeu-vos també que la narració està organitzada en paràgrafs, que es poden interpretar com a episodis de baix nivell (la classe sencera seria un episodi d'alt nivell).
- Les declaracions verbals, literals, de la mestra apareixen entre cometes.
- Les interpretacions, més o menys arriscades, de l'observador, figuren entre claudàtors.
- El llenguatge és bastant planer, sense termes especialitzats.
- L'atenció de l'observador no decau, ja que el registre és ininterromput.

12/04/59 10.00.00 Classe de Miss Culver. Llengua

10.08		
Mala ortografia	Contacte 1 Correcció	En Clifford mira la mestra, que està ajudant a en Terence, el qual acaba d'escriure malament la paraula look.
	Contacte 2 Correcció	La mestra s'adreça a en Clifford i li pregunta també: "digue'm com s'escriu la paraula look". I afegeix (per tal de donar una pista): "Quants cops hi és, la lletra o?"
	Contacte 3 Reprensió	En Clifford respon incorrectament.
	Contacte 4 Reprensió	Llavors la mestra diu amb una mica d'impaciència: "Oh, vinga, quants cops hi trobes la lletra o a look? Hi és dos cops, oi? Escolteu: l, o, o, k" (allarga i emfatitza la pronunciació).
		En Clifford es torna a centrar en allò que estava escrivint però es distreu de nou quan la mestra renya en Newton, un altre alumne situat a la mateixa filera, també a causa de les faltes d'ortografia.
		La mestra dona a en Newton uns copets en el revers de la mà (sense perdre els papers) i li diu: "M'estic enfadant amb tu; la teva cal·ligrafia és bona però l'ortografia és horrible. Caldrà que escriguis sovint aquestes paraules per aprendre-les.
10.09		
Disciplina a classe	Control general	La mestra segueix caminant fins al final de la filera i torna a recular fins al començament de la mateixa filera. En Newton i en Clifford encara estan treballant diligentment. Això no obstant, en Clifford taca el paper i es queda mirant-lo, paralitzat.
	Contacte 5 Reprensió	
		10.10
		La mestra retorna a la seva taula sense dir res. Es gira cap a en Clifford i sembla a punt de dir alguna cosa però veu en Philip i en Ian parlant entre ells i els fa callar. Mentrestant en Clifford l'escolta atent.

Activitat normativitzada i dirigida

L'extracte està pres de G. Fasnacht (1982). *Theory and Practice of Observing Behaviour*, 87-88. London: Academic Press. (La traducció és nostra.)

3.1.3. Valoració metodològica

L'observador dels espècimens és extern a la realitat estudiada, un científic o ajudant de científic que forma part d'un equip de recerca. Aquest observador és percebut i –potser– fins i tot conegut pels subjectes, però no s'hi arriba a relacionar fora de les interaccions inevitables en presentar-se, donar alguna instrucció, etc. És més un espectador que un interlocutor. Justament, és aquest punt que fa que considerem aquesta tècnica com un exemple d'**observació actuant**.

Interaccions amb els subjectes

Tanmateix, Barker recomana que l'observador es familiaritzi amb la societat, grup o col·lectiu, que es proposa investigar. Això tal volta comportarà interaccions amb els subjectes, però fora de la situació de registre, no a dintre.

En tant que **continu**, aquest és un registre molt complet que aconsegueix una quantitat enorme d'informació relativa a cada escenari examinat. Aquesta informació, però, es recull en forma narrativa i després ha de ser reduïda o categoritzada i classificada. En tot cas la metodologia dels escenaris de conducta va molt més enllà del que aquí hem exposat, incloent-hi un conjunt de mesures i índexs sobre els sistemes socials estudiats que la fan de les més elaborades dintre de les aproximacions observacionals

No obstant això, el caràcter complet i elaborat d'aquesta tècnica té la contrapartida en el seu caràcter feixuc i gairebé obsessiu. El cost de temps i esforç d'aquests registres és molt elevat i la formació que s'exigeix a l'observador és bastant especialitzada. Serveix més per a la fase de descripció, classificació i diagnòstic psicosocial que no pas per a la d'intervenció i solució urgent de problemes. Té més valor per a la teoria que de cara a l'aplicació, almenys en la seva fase actual de construcció i desenvolupament.

Activitat

Selecioneu un programa de televisió que s'ajusti a les característiques d'un escenari, tal com l'hem descrit aquí. És a dir, que es pugui considerar un escenari en el sentit de Barker. Podeu buscar entre programes de *reality show*, tertúlies, concursos, etc.

Un cop identificat, expliqueu per què compleix amb les exigències que es fan a una situació o unitat ambiental per tal de classificar-la com a escenari.

Feu un registre d'almenys deu minuts del programa escollit, seguint les instruccions que hem donat sobre com es fa un registre d'episodis. Ho podeu fer directament, visionant el programa en directe, o gravant-lo prèviament en vídeo i fent el registre quan us vingui bé.

Solució

Orientacions i pistes per a la solució de l'activitat

Naturalment, podeu partir directament del coneixement que ja tingueu dels programes de televisió existents; no cal que us poseu a veure televisió per tal de trobar unitats tipus escenari. Tanmateix, això depèn del vostre grau d'addicció a la pantalla.

Serà un escenari el programa que es desenvolupi complint les condicions que Barker exigeix a aquesta mena de situacions: periodicitat, existència d'un grup, i així successivament... (només heu de consultar la llista de condicions que dona

el text). Expliqueu si les compleix totes o en queda alguna per complir, si teniu dubtes sobre el compliment d'algun tret i per què.

La segona part de la pregunta no té una resposta única. Es tracta només que poseu a prova les vostres possibilitats a l'hora de fer un registre, amb les instruccions que us hem donat davant. Us ha de sortir una narració semblant a la de l'exemple de la classe de Miss Culver, i el full de registre hauria d'acabar tenint un aspecte també semblant.

La tècnica dels espècimens requereix la identificació d'un escenari, adequadament caracteritzat, i els registres d'episodis de conducta en el seu interior mitjançant un registre continu altament normativitzat.

3.2. En observació implicada: el treball de camp etnogràfic

El treball de camp etnogràfic no necessita una tècnica tancada de registre, sinó una àmplia estratègia d'aproximació a l'estudi del comportament cultural.

En l'inici d'aquest text, en esbossar les línies principals de desenvolupament de la **metodologia qualitativa**, ja vam dir que, a parer nostre, l'enfocament etnogràfic no és pròpiament una tradició específica dintre de la investigació qualitativa psicològica, sinó una denominació general, gairebé sinònima d'*enfocament qualitatiu*, aplicada a recerques orientades a objectes d'estudi socials i culturals. Per tant, l'especificitat metodològica de l'etnografia –si la té– estaria determinada per la seva utilització del cor dels **mètodes qualitatus**, dels seus punts de vista i recursos nuclears, en el context d'investigacions de comportaments marcats pels codis de la llengua i la cultura.

Aquesta òptica estaria reforçada per la presentació que diferents autors han fet de la investigació etnogràfica en els darrers quaranta anys. Atenguem, per exemple, el resum que fa Knapp dels trets metodològics essencials de la recerca etnogràfica, tots coincidents, o compatibles, amb els quals hem ubicat nosaltres en el nucli central de la metodologia qualitativa (la citació no és literal):

- 1) Un accés inicialment exploratori i obert al problema d'investigació.
- 2) Una intensa implicació de l'investigador, com a observador extern i com a part d'allò que investiga.
- 3) L'ús intensiu de l'observació participant i de l'entrevista (que, com direm en el proper mòdul, és el protocol bàsic d'observació participant).
- 4) Una temptativa explícita d'entendre els esdeveniments en clau del significat que hi assignen els membres de l'entorn social estudiat.

Vegeu també

Sobre els mètodes qualitatus podeu veure l'apartat 1.1, "Els mètodes qualitatus: trets bàsics", del mòdul didàctic "Generalitats sobre els mètodes i les tècniques aplicades a l'avaluació qualitativa" d'aquesta assignatura.

5) La interpretació sempre a partir de la consideració de contextos de diferents tipus.

Altres autors, sense entrar tant en el tronc de recursos metodològics, subratllen sobretot les característiques de l'objecte d'estudi etnogràfic, centrat en la descripció i interpretació del comportament sobre el rerefons inseparable de la cultura.

En conseqüència, el que exposarem a continuació no és un protocol de caire tècnic (com en l'apartat anterior ho hem fet a propòsit dels espècimens de Barker, i com ho farem en el proper); el que tractarem de traçar són les línies mestres del que seria el model o ideal de la investigació qualitativa en psicologia, que esdevé etnogràfica en la mesura que pren contacte amb la cultura en qualsevol dels seus plans de manifestació.

3.2.1. El camp

D'antuvi, l'investigador etnogràfic practica el treball de camp en el sentit més estricte del terme: és ell qui es trasllada i s'adreça al lloc on es produeixen els fets que li interessin; no força aquests fets a produir-se, desvirtuats, en una situació artificial o de laboratori. El camp (*the field*) és, doncs, la situació natural, aquella en què subjectes grups o societats duen a terme les seves accions i activitats en el marc de la vida quotidiana o la institucional, al marge de la intrusió de la curiositat científica. El camp pot ser un poblat indígena, però també –i particularment per al psicòleg– un casino de poble, una escola (el pati, les aules, passadissos i sales de reunió), una empresa o una indústria (les naus, les oficines, els despatxos, el bar, els lavabos), una plaça de barri (els bancs, la font, la zona de gronxadors, tobogans, les terrasses dels cafès), una comunitat de veïns, una família, etc.

L'únic aspecte no natural del treball de camp és, justament, la presència de l'etnògraf que el du a terme. Aquesta presència transformarà les situacions estudiades, les quals deixaran de ser naturals en la mesura que ell, com a observador, aparegui com un element estrany. En canvi, ho continuaran sent en la mesura que aquest observador estableixi vincles de confiança i comunicació amb aquells que estudia i, dintre d'uns límits raonables, esdevingui un d'ells.

Com segurament heu endevinat, aquesta segona possibilitat és la que l'observació participant implicada permet i potencia. En aquesta tessitura és inevitable la contradicció entre:

- el clima social positiu i facilitador que es pot arribar a assolir entre subjecte(s) i científic(s),
- i la intrusió que comporta necessàriament la presència d'aquest(s) mateix(os) científic(s) en el sistema personal o social d'aquest(s) mateix(os) subjecte(s), intrusió que pot provocar comportaments reactius i anòmals

Lectura recomanada

Vegeu M. S. Knapp (1982). Contribuciones etnográficas a la investigación evaluativa. A T. D. Cook i Ch. S. Reichardt (Eds.), *Métodos cualitativos y cuantitativos en investigación evaluativa*, (pp. 171-201). Madrid: Morata. La citació és de la pàgina 172.

Lectura recomanada

Per exemple, H. F. Wollcott (1987). On Ethnographic Intent. A G. D. Spindler i L. Spindler (Eds.), *Interpretive Ethnography at Home and Abroad* (pp. 37-57). Hillsdale (NJ): Erlbaum.

Vegeu també

Sobre la intervenció experimental podeu veure l'apartat 1.1.2, "Observació participant i experimentació", d'aquest mòdul didàctic.

en la gent. De fet, aquesta intrusió es podria entendre, tal com ja hem vist més amunt, en clau d'**intervenció experimental**, si no fos perquè la voluntat de l'investigador etnogràfic apunta ben lluny del control, la manipulació i la cerca exclusiva de relacions causals.

Respecte a aquest conflicte, no hi ha fórmules màgiques que el resolguin. La solució acceptable depèn, en bona part, dels dots personals de l'investigador de camp i de la seva habilitat en conduir sense traumatismes el procés de contacte i obtenció d'informació, com també de complir les òbvies normes ètiques i de respecte que vénen al cas.

3.2.2. L'observació participant implicada

Ja sabem que l'investigador qualitatiu que treballa amb un tarannà etnogràfic utilitza l'observació participant implicada, que és una via per a fer immersió en el sistema estudiat; i hem establert igualment quines són les condicions de registre en què treballa l'**observador participant**. En resum, dèiem que, malgrat que aquest observador utilitzi una estratègia d'observació participant i que, a més, aquesta sigui implicada, les fonts de la informació que rep no solament provenen d'allò que el subjecte diu o fa, adreçant-s'hi intencionalment en el context de la conversació o l'entrevista: també provenen de qualsevol frase, acció o esdeveniment que tingui significat en el marc de la investigació endegada, o que ajudi a establir-lo, per bé que no en sigui ell, com a observador, el receptor buscat. En general, l'etnògraf pregunta i escolta respostes; però també mira i escolta pel seu compte tot allò que li interessa.

Podríem dir, doncs, que la forma general de l'observació etnogràfica és participant i que es concreta en protocols d'**entrevista no estructurada** compatibles amb la participació, dels quals parlarem aviat. Ara bé, a desgrat d'això, dintre del treball etnogràfic caben formes d'observació més distanciades i que, sense arribar a ser no participants, generen informació fins a cert punt independent de la interacció amb el subjecte i de qualsevol mena d'entrevista.

En realitat, aquesta dualitat es pot traslladar a una altra, la que hi ha entre les nocions d'**èmic i ètic**, la qual s'ha desenvolupat prou en la part final de l'assignatura *Introducció als mètodes d'investigació en psicologia*. En efecte, el que s'esdevé en el treball de camp etnogràfic és, senzillament, que l'investigador ha d'articular de la manera més eficient possible una postura èmica, d'implicació i identificació màxima amb els subjectes i amb els seus codis culturals, amb una postura ètica, allunyada i exterior respecte a allò que estudia i que filtra la informació a partir de graelles d'anàlisi teòriques –en el millor dels casos– o ideològiques –pròpies de la cultura d'origen del científic. En definitiva, l'enfocament etnogràfic proclama un propòsit explícit de ser complet, en el sentit que procura que els arbres li deixin veure el bosc, i que el bosc li deixi veure els arbres.

Vegeu també

Sobre l'observador participant podeu veure l'apartat 1.3, "La interpretació en el context de la interacció i el diàleg", d'aquest mòdul didàctic.

Vegeu també

Sobre l'entrevista no estructurada podeu veure l'apartat 1.3, "Tipus d'entrevista segons les característiques del protocol", del mòdul didàctic "L'entrevista com a tècnica nuclear de l'observació participant" d'aquesta assignatura.

Vegeu també

Sobre l'èmic i l'ètic podeu veure l'apartat 1.1, "Els mètodes qualitius: trets bàsics", del mòdul didàctic "Generalitats sobre els mètodes i les tècniques aplicades a l'avaluació qualitativa" d'aquesta assignatura.

Una faceta que cal no oblidar del procés d'atansament als subjectes i al seu entorn en la vessant èmica, és que requereix temps. No estem dient que tota investigació cultural el requereixi, ja que es poden dur a terme estudis transversals o comparatius que no exigeixin més d'unes setmanes de duració. Tanmateix, una aproximació plenament etnogràfica com la que delimitem aquí demana un procés més o menys lent (segons els casos) de contacte, acomodació i adaptació al món sociocultural estudiat, procés que sovint exigeix la convivència parcial o total amb els habitants d'aquest món i l'aprenentatge raonablement íntegre del seu llenguatge.

D'altra banda, el que aquí entenem per enfocament etnogràfic exclou, al menys en la primera fase del treball de camp, una estratègia de mostratge sistemàtica, a diferència d'altres enfocaments com, per exemple, el de la teoria fonamentada. Dintre de les condicions de camp i d'una perspectiva d'atansament als subjectes que es podria titllar d'*ad hoc*, designativa o a dit, l'investigador amb tarannà etnogràfic i qualitatiu estudia els individus que representen *a priori* els perfils de conducta i rols que li interessin i, d'aquests, el nombre més gran que pot assumir. Però, dit això, és honest afegir que, sovint, l'etnògraf de camp pren contacte senzillament amb qui pot, amb les persones que s'hi presten o que, per diverses circumstàncies, estan més al seu abast.

Un punt candent del treball etnogràfic, i que es pot considerar indirectament vinculat a qüestions de mostratge, és la selecció d'informants, les persones escollides que, fins i tot al marge del gros d'operacions de registre i dels plans d'observació i entrevista, aporten informació de primera mà a l'investigador, sovint per mitjà de vincles personals. Però aquest punt és prou important per a abordar-lo amb una mica de deteniment, per la qual cosa ens n'ocuparem de manera monogràfica en un proper apartat.

3.2.3. La cultura

Vivim en mons de significats culturals creats per nosaltres mateixos i pels altres. Però no som robots culturals programats per la tradició i, sobre la base d'aquesta, produïm noves significacions i n'anul·lem o modifiquem d'altres d'anteriors al nostre pas per la vida. Per tant, la cultura no ens ofereix solament un paisatge de significats que hem d'aprendre a interpretar i utilitzar, sinó que també ens dona l'opció de fabricar-ne de nous dintre dels límits que –això sí– ella marca. Aquest és l'angle de visió de la cultura que més atrau el psicòleg, el qual tanmateix és conscient que la cultura amaga moltes capes, des de l'entorn privat o familiar fins als contextos econòmics i polítics en què s'inscriu el comportament humà.

Lectura recomanada

Vegeu D. Fetterman (1998). Ethnography. A L. Bickman i D. J. Rog (Eds.), *Handbook of Applied Social Research Methods* (pp. 473-504). Thousand Oaks (Cal.): Sage.

Per consegüent, els objectius de l'investigador etnògraf no queden confinats en el desxiframent dels significats que la gent maneja, sinó que també han d'apuntar als dispositius i regles que permeten la producció de significats i interpretacions nous o diferents respecte als oficials. I en aquesta producció de significats no tenim en compte únicament els lingüístics o cognitius, sinó també els de les conductes, tant pel que fa al seu contingut com a la seva forma. Així, la investigació etnogràfica, igual que la psicologia en general, atén igual els aspectes cognitius i semiòtics de la cultura, manifestats en el llenguatge i altres codis simbòlics, com els materials que s'expressen en el comportament.

Significat cultural

La creació de significat cultural inclou la validació de fets o creences (la terra és rodona, aprendre matemàtiques és difícil, o les soles de les sabates estan sempre brutes); els significats tàcits habitualment acceptats com de sentit comú (els nens han d'anar a l'escola, no es pot anar a 100 per hora per un carrer); els valors, actituds i sentiments (la vibració emocional en imaginar o veure un nen petit demanant almoïna, o la que es deriva de percebre com algú fa trapes en el joc).

Pel que fa a la conducta interactiva i instrumental, la cultura proporciona les regles que en faciliten la manifestació: com se saluden els veïns al matí, què s'ha de fer davant certa transgressió d'un noi/noia (que ha posat les sabates sobre el sofà), com es corregeix un col·laborador, però també com es prepara una festa o com es dissenya una sala de conferències.

El tronc principal de la investigació etnogràfica és el treball de camp i l'observació participant implicada amb una òptica ètica-èmica; i el seu objectiu és l'aïllament de les regles i significats culturals que governen el comportament.

3.3. En participació-observació: els incidents crítics de Flanagan

La tècnica dels incidents crítics és un registre narratiu en condicions de participació-observació que, a més, sovint recorre a algun tipus d'entrevista.

3.3.1. Generalitats

Aquesta tècnica, malgrat basar-se sovint en formats d'entrevista o qüestionari, demana una estratègia de recollida d'informació més àmplia, la qual cosa aconsella considerar-la com un enfocament metodològic a part.

Va ser ideada i desenvolupada per J. C. Flanagan durant la segona guerra mundial. Originalment es presentà com una contribució quantitativa tallada a la mida d'exigències positivistes. Posteriorment, ha anat derivant cap a formulacions més i més qualitatives.

Lectura recomanada

Vegeu K. M. Anderson-Levitt (2006). *Ethnography*. A J. L. Green, G. Camilli i P. B. Elmore (Eds.), *Handbook of Complementary Methods in Education Research* (pp. 279-295). Esmento lliurement la pàgina 281.

Vegeu també

Sobre l'anàlisi de contingut podeu veure l'apartat 4.1.1, "Generalitats", del mòdul didàctic "L'estudi de transcripcions i documents" d'aquesta assignatura.

Les seves primeres aplicacions es van referir a la identificació de factors de fracàs o d'èxit – crítics – en diverses situacions militars dels pilots de la força aèria dels Estats Units. Després, la tècnica s'ha anat difonent en direcció a la psicologia industrial i organitzacional i, més recentment, a la psicologia clínica, l'educativa i la comunitària.

Es tracta d'un **registre narratiu** del mateix tipus que el que ja hem considerat en els escenaris de Barker, és a dir, fet en llenguatge corrent i no categoritzat d'entrada. Un cop recollit el material, és arranjat i ordenat, mesurat en definitiva, mitjançant tècniques d'**anàlisi de contingut**.

Veurem que, complementàriament, també utilitza l'entrevista curta, tipus **qüestionari**, per tal d'homogeneïtzar la informació aplegada.

És també una **tècnica de camp**, el protocol de la qual no és gaire estructurat ni sistematitzat i admet moltes formes diferents, característica que exigeix adaptar-la a cada circumstància concreta de registre. Potser per aquesta mateixa flexibilitat ha adquirit força popularitat en els àmbits que abans hem ressenyat.

La seva màxima utilitat es mostra en les primeres etapes de l'anàlisi de qualsevol sistema social (empresa, escola, hospital, fàbrica, etc.).

3.3.2. Metodologia

Definició, objectius i aplicacions

La tècnica dels incidents crítics consisteix en un conjunt de procediments sistemàtics per a identificar conductes o fets observables, els quals són considerats crítics o decisius perquè determinen o contribueixen a determinar l'èxit o fracàs dels individus, grups o organitzacions en processos o situacions específics.

Exemple

Així, per exemple, per tal de minimitzar els accidents laborals en una mina haurem de localitzar els errors humans o tècnics que els van precedir.

I ningú millor per a localitzar-los que els mateixos subjectes que els poden provocar o patir, els miners en aquest cas. Preguntant-los, indagant en aquesta direcció, trobarem els fets, els incidents que, des del seu punt de vista, són crucials en la situació de referència.

La tècnica, doncs, ha de permetre recollir informació sobre una zona prèviament definida d'una realitat prèviament delimitada en l'espai i el temps.

Aquest objectiu està guiat no solament per l'encàrrec que rep l'investigador i pels seus interessos, sinó també per la teoria que aquest utilitza i que li subministra les hipòtesis sobre quins són els fets determinants, en quines direccions ha de buscar.

Vegeu també

Sobre l'entrevista curta podeu veure l'apartat 1.3.1, "Tipus d'entrevista segons el grau de planificació o de rigidesa del guió de l'entrevista", del mòdul didàctic "L'entrevista com a tècnica nuclear de l'observació participant" d'aquesta assignatura.

Lectura recomanada

El text de referència històrica dels incidents crítics és:

J. C. Flanagan (1954). The Critical Incident Technique. *Psychological Bulletin*, 51, 327-358.

En una recent avaluació bibliomètrica aquest article continua essent el més esmentat en àrees com la psicologia industrial i organitzacional.

Tècniques de registre

Com aquesta tècnica persegueix essencialment la descripció de certs esdeveniments per part dels subjectes suposadament implicats, es pot dir que la tasca d'observació està delegada en aquests mateixos subjectes, obrers d'una fàbrica, usuaris d'ordinador en una empresa, conductors d'autobús o miners d'una mina. Són ells els qui, en llenguatge quotidià, informaran d'allò que han vist, sentit, d'allò que els sembla important amb vistes a esbrinar els factors d'èxit o fracàs en una activitat. El registre llavors comporta:

- **Ús de l'entrevista.** En conseqüència, no costa endevinar que sovint la forma concreta de recollida d'informació en la tècnica dels incidents crítics és l'entrevista, en les seves dues formes bàsiques: estructurada, com un qüestionari o com un autoinforme; oberta, no estructurada, com en les entrevistes en profunditat.
- **Informació retrospectiva.** Aquestes entrevistes solen ser retrospectives. El subjecte dóna compte d'allò que ha percebut després d'haver-se esdevingut, la qual cosa exigeix una bona memòria, entrenada i focalitzada en els tipus d'incident buscats. Això no és tan difícil d'assolir, ja que els subjectes són especialistes o experts en la tasca sobre la qual han d'informar. De totes maneres, en la literatura clàssica sobre aquesta tècnica se sol recomanar que els incidents siguin recordats a curt termini. En augmentar el temps transcorregut, el perill de falsejar els records, donant informació estereotipada, també és més gran.
- **Informació simultània o *on line*.** Quan es tracta d'autoinformes aquestes exigències desapareixen en bona part, atès que llavors el subjecte-observador consigna els fets que li semblen rellevants simultàniament, a mesura que es produeixen. Quan s'utilitza algun sistema de comunicació en xarxa per tal de lliurar la informació el més ràpidament possible, el registre també sol ser simultani a l'ocurrència del fet. El subjecte capta allò que interessa i ho envia per correu electrònic, a un fòrum o un xat a fi que sigui recollit i emmagatzemat per la direcció de la recerca. Un obrer en una cadena de muntatge pot enviar pel terminal més pròxim les dades que se li demanen, en el mateix moment en què es produeixen.

Planificació del registre

La metodologia més corrent en l'aplicació de la tècnica dels incidents crítics planifica la preparació i realització del registre en les fases següents:

- **Definició del camp de registre.** En aquest apartat cal fer constar a) la mostra de subjectes a partir de la qual se seleccionaran els observadors; b) el lloc, moment o situació de referència per a contestar l'entrevista o emplenar el qüestionari; c) la classe general de conducta que interessa.
- **Definició de la conducta o circumstància blanc.** És a dir, de l'incident crític. Ara caldrà classificar les conductes previsibles en el context del camp de registre (punt anterior), separant les que es consideren incidents de les que no, en funció de criteris clars. El criteri general sempre és el mateix: es tracta de conductes que se sospita o es considera que són decisives (per raons teòriques i també en col·locar-se en el punt de vista del subjecte) en el desenvolupament positiu o negatiu d'un procés.
- **Selecció de l'observador o observadors.** Ara s'han d'indicar els criteris de selecció dels observadors dintre de la mostra de partida. Aquest és un aspecte important de la tècnica i un dels més distintius. En general l'observador és una persona que pertany al mateix sistema o organització estudiats, que coneix les situacions sobre les quals se li pregunta. Això vol dir que l'observador serà un mestre/a si el que s'investiga són incidents relacionats amb la docència o la dinàmica de l'aula; una infermera o metge si el que estudiem són incidents relatius a la vida hospitalària; un planxista en una cadena de muntatge si volem descobrir el perquè de certes fallades en l'acabat dels cotxes, etc.
- **Elaboració del qüestionari, protocol o guia de registre.** L'elaboració es faria tenint presents els punts ja remarcats i hauria de tenir un esquelet bàsic com aquest: a) què va dur a la situació investigada (fracàs, èxit, accident, etc.); b) què va fer el subjecte implicat que pogués ser efectiu/inefectiu, bo/perniciós, etc.; c) quin va ser el resultat concret de la seva acció; d) per què aquesta acció va ser efectiva/inefectiva...
- **Anàlisi de contingut de les respostes o descripcions del subjecte-observador.** Els incidents són descompostos en unitats més petites o reagrupats en unitats més molars i, en definitiva, classificats en dimensions de conducta de les quals –se suposa– són símptomes o manifestacions. La tècnica d'anàlisi de contingut utilitzada s'introduirà més endavant. A partir d'aquesta tècnica, es busquen els punts de coincidència entre subjectes, es tracten de relacionar les divergències amb diferències en els rols o situacions viscudes, etc.

Exemple

Vegem una il·lustració del desenvolupament d'un protocol d'aquesta mena en l'àmbit clínic. Es volien classificar els símptomes dels pacients d'un hospital, amb la mirada posada en els fracassos/èxits de les teràpies aplicades. Es treballaven les respostes a un qüestionari estructurat i breu. L'originalitat d'aquest cas consisteix en el fet que els subjectes-observadors no oferien directament la seva versió dels fets, sinó que, al seu torn, i almenys en part, l'obtenien d'altres subjectes, els pacients en què se centrava la teràpia.

La fase de definició del camp de registre es resolvia així: es delimitava com a mostra provisional d'observadors el conjunt d'assistents i infermers/es que atendien el pavelló psiquià-

Vegeu també

Sobre l'anàlisi de contingut podeu veure l'apartat 4.3, "Unitats d'anàlisi", i l'apartat 4.4, "La categorització en l'anàlisi de contingut", del mòdul didàctic "L'estudi de transcripcions i documents" d'aquesta assignatura.

Lectura recomanada

Els dos exemples inclosos han estat extrets de G. Fassnacht (1982). *Theory and Practice of Observing Behaviour*, 89-90. London: Academic Press.

tric d'un hospital X; com a marc social, les diverses situacions quotidianes d'interacció entre els pacients d'aquest mateix pavelló i els observadors; i, com a marc conductual, les respostes i comentaris d'aquests pacients en les situacions esmentades, que eren aprofitades, com veurem de seguida, per tal d'aplicar el protocol de preguntes previst.

La fase següent definia dos tipus d'incidents dintre del material verbal recollit: uns de negatius, en què el pacient, de diverses maneres, expressava la seva malaltia o la negació de la curació; i uns de positius, dels quals es podia inferir alguna millora.

La fase de selecció d'observadors escollia, dintre de la mostra provisional abans indicada, el personal d'infermeria que era responsable de l'administració de certes teràpies (rehabilitació, medicació, teràpia ocupacional), després de valorar-ne la proximitat als pacients.

El qüestionari es va limitar a tres punts. Un se centrava en el context del comentari o resposta del pacient; l'altre en el contingut d'aquest comentari; el tercer recollia la interpretació personal que l'observador feia del comentari i de la situació en què es va pronunciar. Incloem dues d'aquestes fitxes de registre. En la primera una infermera ha consignat un incident en què el comentari és negatiu. En la segona, l'incident es valora com a positiu.

Incident núm. 1

On i quan ha tingut lloc l'incident? – Al corredor, tornant del bloc 1, cap a les 12.30 del migdia

Descrigui tan exactament com pugui què ha fet o dit el pacient – El pacient tornava del bloc 1, on havia rebut la medicació. Jo li he comentat: "Aquesta medicació l'ajudarà a sentir més força a les mans i els peus." Ell ha contestat: "Oh no, no em sento pas més fort." Jo li he preguntat: "Per què diu això?" I ell m'ha dit: "Jo vaig tenir un atac i des de llavors estic paralitzat. No puc ni moure les mans."

Per què pensa que el pacient es comporta així? – El pacient no es vol esforçar i necessita inventar una excusa. És un home de quaranta-set anys que en fa tres que és a l'hospital, en règim tancat, en estat d'ansietat.

Incident núm. 2

On i quan ha tingut lloc l'incident? – A la sala d'estar, cap al tard.

Descrigui tan exactament com pugui què ha fet o dit el pacient – El pacient veia una pel·lícula a la tele quan de sobte es va posar alerta, mirant la pantalla fixament. Després de mirar-la atentament una estona va dir, en veu alta i clarament, al dolent de la pel·lícula: "Ja cal que vagis en compte o acabaràs a la cadira elèctrica."

Aquest pacient feia mesos que no parlava ni mostrava cap interès pel seu entorn.

Per què pensa que el pacient es comporta així? – Li han canviat la medicació fa un parell de dies i ell ho ha notat. (Es tracta d'un pacient de trenta-dos anys, que fa sis mesos que és al centre en règim semiobert. El diagnòstic és d'esquizofrènia catatònica).

Quant a l'última fase d'anàlisi de contingut, només direm que les descripcions així obtingudes dels símptomes dels pacients es van fragmentar o reagrupar en categories de classificació, entorn de l'eix bàsic de millora/empitjorament dels símptomes.

Naturalment, no sempre el subjecte –delegat o subjecte– observador ha de preguntar a altres subjectes. Sovint aquests observadors només han d'observar fets físics, mecànics, socials, exteriors a ells, i fer-ne un judici. En una fàbrica en què la direcció vol esbrinar per què es produeixen periòdicament deterioraments del nivell de qualitat, tal volta el qüestionari destinat a localitzar els incidents crítics que en són responsables tindrà una forma tan simple com aquesta:

Si us plau, posi per escrit:

Dues coses positives o bones que li hagin passat mentre vostè duia a terme l'activitat X.

Dues coses negatives o dolentes que li hagin passat mentre vostè duia a terme l'activitat X.

3.3.3. Valoració metodològica

Tal com anunciava el títol d'aquest apartat, el tipus d'observador utilitzat permet considerar la tècnica dels incidents crítics com una modalitat de **participació-observació**. Per això el punt de vista **èmic**, des de l'interior del sistema estudiat, està garantit. L'observador no és un científic social, un professional de la recerca, sinó un professional en el seu camp tècnic o laboral, entrenat com a treballador per tal de poder donar la informació pertinent en el seu terreny.

Si considereu amb atenció les fases de planificació del registre abans enumerades us adonareu que la tècnica dels incidents crítics té un caràcter **discontinu**. Això significa que el registre no cobreix de manera ininterrompuda la totalitat d'una sessió o d'un període de registre establert, sinó que opera mitjançant un mostratge d'esdeveniments o situacions separades entre elles en el temps i l'espai (tal com s'aprecia també en l'exemple que hem inclòs).

Els mèrits més freqüentment reivindicats dels incidents crítics, però, no són metodològics: es refereixen a la seva eficàcia –provada moltes vegades– i al seu baix cost gràcies a la utilització d'observadors que pertanyen a la mateixa organització en què s'emmarca la recerca. És una tècnica pragmàtica. Va al gra des del primer moment, delimitant i contextualitzant la informació concreta que interessa: els incidents.

Pel que fa als inconvenients, un dels principals pot ser el caràcter retrospectiu dels informes, qüestió a la qual ja ens hem referit més amunt.

D'altra banda, és una tècnica fonamentalment idiogràfica. Permet trobar resultats en circumstàncies particulars difícilment generalitzables a altres circumstàncies. Sovint no és fàcil extrapolar els incidents detectats en una empresa, hospital, escola a un altre de diferent, ja que els contextos de la investigació original i els de les organitzacions als quals es volen extrapolar, al costat de semblances, poden revelar diferències substancials.

El caràcter pragmàtic i utilitari de la tècnica dels incidents crítics es pot arribar a girar en contra dels interessos de l'investigador. Així, en centrar-se en els fets conspicus que li han de donar la informació pertinent, pot ser que n'hi passin desapercebuts d'altres de més rutinaris o imperceptibles però igualment significatius.

Finalment, el valor potencial del tipus d'observador emprat per a localitzar incidents crítics no exclou que, algunes vegades, aquests observadors interns puguin no reunir les característiques necessàries per a ser objectius, en funció de la seva personalitat, situació en l'empresa, etc. Per tant, aquests són aspectes que caldria controlar.

3.3.4. Comparació entre els espècimens i els incidents crítics

Podem acabar aquest apartat posant un al costat de l'altre aquests dos protocols que, en certs aspectes, ocupen els extrems d'una mateixa dimensió metodològica.

- Els incidents crítics van associats a un registre discontinu, mentre que els espècimens s'obtenen mitjançant registres continus, amb l'atenció de l'observador fixada permanentment en el(s) subjecte(s) focalitzat(s).
- D'altra banda, els incidents crítics utilitzen observadors que pertanyen al sistema estudiat, mentre que, com hem vist, la tècnica dels espècimens fa servir observadors externs.

La tècnica dels incidents crítics es resol bàsicament mitjançant la selecció d'observadors interns, la definició dels incidents i l'elaboració d'un qüestionari.

4. Els informants

4.1. Els informants: definició i valor metodològic

L'informant és una figura clau dintre de la investigació qualitativa. Habitualment exerceix el seu paper en el si de l'observació participant, però nosaltres argumentarem a favor de considerar-lo, també, una figura vigent dintre de l'observació no participant.

Primer exposarem els trets nuclears d'un informant i els d'un bon informant.

Després examinarem els diversos tipus d'informants i les diferents funcions que compleixen en diferents escenaris metodològics.

L'informant és una font d'informació principal en la recollida de dades qualitativa, tant en observació participant com en observació no participant.

4.1.1. Generalitats i distincions bàsiques

El terme *informant*, com altres de la metodologia qualitativa, té l'origen en l'etnografia, tal com hem recordat fa poc.

En principi un informant és, tal com podríem esperar a partir de la simple lectura del terme, qualsevol persona que subministra informació al científic social amb relació al seu objecte d'estudi.

En termes generals, doncs, aquesta persona haurà de tenir o mantenir algun tipus de relació amb el científic, de comunicar-s'hi, cosa que requerirà, segons els casos, una certa convivència en el marc d'una entrevista o altres situacions, habitualment poc formals, que facilitin la comunicació.

Aquest científic social –antropòleg, sociòleg, psicòleg– sol ser un treballador de camp.

Una primera distinció que se'ns pot acudir és que aquest informant pot subministrar informació sobre si mateix o sobre altres persones. De moment, però, aquesta puntualització només ha de servir per a adonar-nos que el subjecte

focal abordat en l'observació participant és, de fet, un informant, un cert tipus d'informant que –per exemple– dóna informació en el context d'una entrevista o en el d'una cerca d'incidents crítics.

La informació que dóna un informant pot ser de diferents classes, depenent en bona part de la demanda específica que fa l'observador. L'informant pot parlar de fets objectius (o de la seva percepció objectiva dels fets), sobre valors, creences, rols i regles del sistema social, significats de models de comportament, etc.

L'informant és "ingenu" o innocent respecte als plans de recollida d'informació del científic. Per consegüent, malgrat que hi hagi una relació immillorable entre ell i el científic en tant que persona, això no equival a compartir la seva visió de la finalitat i sentit de la recerca. És només un col·laborador exterior a la tasca d'investigació.

Aquesta regla general no exclou, però, que en casos excepcionals un informant pugui arribar a formar part d'un equip de recerca o, ja des del primer moment, s'hi incorpori. Naturalment, se sol tractar d'un informant de característiques especials, amb una formació i un tarannà que en fan possible la coordinació amb l'investigador i el seu equip.

La selecció d'un informant no es fa de manera gratuïta ni a l'atzar. Cal tenir molt clars els criteris de selecció i, en conseqüència, les necessitats informatives que es tenen. Sovint és imprescindible realitzar entrevistes preliminars, i escollir aquests individus sobre els quals es disposa de dades favorables prèvies.

Tot seguit donarem algunes indicacions bàsiques sobre quin ha de ser el perfil d'un informant.

Perfil d'un bon informant

- **Ha de tenir capacitat de verbalitzar adequadament, ser mínimament loquaç.** Indubtablement, aquesta capacitat pot arribar a esbiaixar la informació perquè, freqüentment, les persones més aptes per a transmetre informació oral tenen al mateix temps certs trets de personalitat (com, per exemple, l'extraversió) o ocupen certes posicions socials. A part d'això, sovint s'esdevé que certes normes culturals poden fer inconvenient parlar d'alguns temes davant d'un estrany, dificultat que també afectaria els estudis en el nostre propi àmbit cultural. En tot cas, aquesta capacitat és una condició necessària de l'informant; no en podem prescindir de cap manera.
- **Ha de ser reflexiu, capaç a la vegada d'interioritzar la pròpia experiència social i cultural respecte al grup estudiat i de distanciar-se'n.** La persona que dóna informació al científic social ha de tenir molt presents les possibles interpretacions dels comportaments, rols o valors sobre els

Lectura recomanada

Seguim en part els criteris defensats per Werner i Schoepfle, a O. Werner i G. M. Schoepfle (1987). *Systematic Fieldwork* (p. 247 i seg.) Newbury Park (Cal.): Sage.

quals se li pregunta, però també ha de tenir una certa perspectiva sobre aquests.

Se li exigeix objectivitat, no exactament en l'accepció del positivisme, sinó en el sentit de tenir l'aptitud d'oferir la seva percepció dels fets, que aquesta sigui prou nítida i transmesa amb claredat. L'informant ha d'il·luminar amb una llum determinada els fenòmens que indaga el científic; que aquesta llum mostri algun biaix, no coincideixi amb la de l'observador, no invalida l'aportació informativa; la invalidaria si en comptes de llum fos ombra. En concordança amb això, és sabut que els millors informants tendeixen a ser els que pertanyen als dos pols de l'èxit i el fracàs social i que, per tant, veuen la realitat en què viuen des d'un angle molt accentuat.

- **Ha de tenir una disposició prou bona envers l'observador per a fer factible una comunicació fluïda amb ell.** Aquesta exigència no demana que informant i observador siguin amics, tot i que aquesta és una circumstància que s'ha donat freqüentment en la història de les ciències socials. Tanmateix, és obvi que una actitud favorable de l'informant envers el científic i el seu equip beneficiarà la recollida d'informació. En tot cas, la disposició d'un informant pot incloure alguna desconfiança (sobretot al principi), alguna recança o crítica encoberta; però mai el menyspreu, la manca de respecte o l'odi.
- **Ha de ser sincer o anar de "bona fe".** Aquest tret es un reflex directe de l'anterior. També aquí aquesta sinceritat s'entén en el marc d'una actitud positiva, no en el de l'objectivitat científica tal com s'entendria en les ciències naturals. Fins i tot alguns tipus d'engany serien compatibles amb aquesta bona fe –per exemple, quan perseguissin l'objectiu de donar una bona imatge del subjecte, grup o comunitat estudiats. De vegades un engany pot ser altament informatiu, per la seva significació. És feina de l'investigador descobrir-lo, relativitzar-lo i valorar-lo.

4.1.2. Importància metodològica dels informants

L'ús d'informants no és un recurs metodològic de segona mà; ans al contrari obre una via directa per a la recollida i validació de la informació significativa que busca la recerca qualitativa, informació que, altrament, no estaria a l'abast del científic.

Campbell, una de les autoritats màximes del segle XX en la metodologia de les ciències socials, i no justament un entusiasta d'allò qualitatiu, ha jutjat l'ús d'informants com una important font de validesa i capacitat de generalització en la investigació social.

Tanmateix convé separar les dues funcions més importants dels informants:

Lectura recomanada

D. T. Campbell (1955). The Informant in Qualitative Research. *American Journal of Sociology*, 60, 339-342.

Funció 1. D'una banda, l'informant és primàriament un proveïdor d'informació, d'informació difícilment obtenible per altres camins. Aquesta és la funció bàsica d'aquesta figura, consubstancial a l'obtenció de material verbal en l'observació participant.

Funció 2. D'una altra banda, l'informant pot contribuir a validar, confirmar o ratificar les categoritzacions, descripcions i interpretacions a les quals ha arribat el científic en un punt avançat del seu recorregut d'investigació. Aquesta és una funció molt més precisa metodològicament que l'anterior i és inseparable de qualsevol tipus d'observació, participant o no participant; de fet és part de qualsevol tipus de metodologia que no sigui merament exploratòria.

Les validacions que realitzi un informant exercint la funció 2 es referiran a elaboracions que ha fet el científic d'informacions donades abans per uns primers informants que complien la funció 1. Generalment aquests primers informants no coincidiran amb els segons, encara que aquesta possibilitat és perfectament legítima en tant que autovalidació o correcció de la pròpia informació oferta inicialment. Però la separació entre informants "informadors" i informants "validadors" permet una avaluació independent de les interpretacions dels fets o fenòmens en estudi.

En tot cas és evident que la funció 2 equival a una replicació dels materials fornits en la fase 1. Repetim l'acte d'interpretació en tres moments, en tres aproximacions a la comprensió d'uns fets: la nostra com a observadors externs, la d'un primer subjecte que n'aporta una primera versió, i la d'un segon subjecte que sanciona la versió del primer i l'elaboració que n'hàgim fet.

Sobre la base d'aquesta doble funció alguns autors com els ja esmentats Werner i Schoepfle proposen la distinció entre informants i consultants:

- La funció 1, de fet, seria acomplida per consultants i no per autèntics informants. El consultant es limita a respondre, a donar informació de contingut a instància de l'observador. Sovint (però no necessàriament) desenvolupa un vincle social fort amb aquest, vincle que pot desembocar en una amistat.

El consultant és, doncs, un informador "a seques". Actua en el si de **modalitats èmiques d'observació**, com les que hem comentat en un apartat anterior.

- La funció 2 seria acomplida per informants, consultants especials requerits per a posar a prova la informació ja emmagatzemada i interpretada. Generalment aquestes persones són seleccionades o localitzades cap al final de la recerca i no mantenen una relació íntima amb l'observador.

Vegeu també

Sobre les modalitats èmiques d'observació podeu veure l'apartat 3.2, "En observació implicada: el treball de camp etnogràfic", d'aquest mòdul didàctic.

Es tracta, doncs, d'informadors que actuen en el si de **modalitats emicoètiques d'observació**, en les quals el científic, més que recollir informació (que ja té i ja ha analitzat teòricament), el que vol és contrastar-la mitjançant l'autoritat o el punt de vista, en algun sentit privilegiat, de certs membres de la comunitat o el grup.

Exemple

En l'àmbit de la psicologia organitzacional o del treball, un representant sindical que col·labori a validar les categories construïdes per a interpretar adequadament certs comportaments del personal d'una empresa és un informant; en canvi, els empleats prèviament entrevistats o requerits amb vista a la simple obtenció d'informació són consultants.

En una recerca centrada en un barri i en una comunitat d'immigrants subsaharians, podem recollir inicialment informació sobre la base de les nostres bones relacions amb alguns membres de la comunitat. Seran els nostres consultants. No obstant això, al final de la recerca, quan vulguem organitzar i donar un significat definitiu a la informació emmagatzemada, potser demanarem l'opinió de persones rellevants d'aquesta mateixa comunitat –informants–, les que portin més anys al nostre país o –a l'inrevés– les que hagin viscut més temps en el país d'on procedeixen i, en conseqüència, coneguin més a fons els valors de la cultura d'origen.

Els informants han de presentar un perfil determinat i poden complir dues funcions diferents: la d'informar i la de validar la informació; funcions habitualment realitzades per persones també diferents.

Vegeu també

Sobre modalitats emicoètiques d'observació podeu veure l'apartat 3.2, "En observació implicada: el treball de camp etnogràfic", d'aquest mòdul didàctic.

4.2. Diferents posicions i rols dels informants en el context de la recollida d'informació

L'aportació metodològica dels informants, i el seu paper en la recerca qualitativa, difereix segons les coordenades metodològiques en les quals se'ls faci treballar.

La tipologia dels informants que exposem a continuació és pot plantejar independentment de la distinció funcional entre informants i consultants que acabem de fer, de caire molt més bàsic. Ara la classificació que presentem es referirà més aviat a la "posició" de l'informant respecte a la situació de registre i abraçarà tant informants com consultants. Nosaltres mantindrem el primer d'aquests termes. Quan hi hagi una correspondència clara entre aquella categorització i les que tot seguit us oferim ho assenyalarem de manera explícita.

4.2.1. L'informant en observació participant i no participant: informants actuals i *a posteriori*

L'informant que acabem de caracteritzar genèricament es pot enquadrar, de manera més precisa, dins de la recerca específicament psicològica. En aquest context l'informant parlarà de subjectes, dels seus comportaments, trets i rols; i també de grups i de la seva significació social. Una mare donarà a un psicòleg interpretacions sobre si mateixa o sobre el seu fill; un mestre les donarà d'ell, dels seus alumnes, dels seus companys professionals, de l'escola on treballa; un

treballador transmetrà les seves experiències, comentarà les dels altres obrers, opinarà de la direcció de l'empresa, dels sindicats. L'informant estrictament etnogràfic que aclareix el sentit d'un mot, d'una llegenda o d'un mite, o explica el valor d'un ritual, restarà una mica a fora d'aquest enquadrament.

Aquest informant psicològic pot fer el seu paper tant en observació participant com en observació no participant. Per això aquesta distinció no és la més important quan es tracta de tipificar o classificar els diferents rols que compleixen els informants en l'estudi del comportament.

En efecte, malgrat que la figura més popularitzada de l'informant és la que proporciona informació en el curs d'una observació participant, no hi ha cap raó per què no la pugui brindar també després del període de recollida de dades. Per tant, l'informant pot acomplir la seva funció fora de la situació de registre pròpiament dita, un cop finalitzada aquesta, circumstància que el fa perfectament compatible amb l'observació no participant.

És fàcil entendre el perquè d'aquesta compatibilitat: un informant mai podria furnir informació en el si d'un registre no participant ja que, si ho fes, el registre es convertiria automàticament en participant en donar-se una interacció entre un subjecte i l'observador científic. Però, essent lícita la seva intervenció amb posterioritat al registre, aleshores no hi ha risc de **reactivitat** i el perill que l'observació esdevingui participant deixa d'existir.

Vegeu també

Sobre les modalitats èmiques d'observació podeu veure l'apartat 1.1.3, "Observació participant i reactivitat", d'aquest mòdul didàctic.

Nota

Podeu aduir que aquest raonament només seria cert en el cas que el mateix subjecte observat fos l'informant, subjecte que aleshores no ens podria dir res –ni nosaltres a ell– durant el curs del registre; però que seria possible una situació en què el subjecte ignorés que hi ha una observació en marxa mentre una altra persona, simultàniament, transmet informació a l'observador sense que el primer subjecte ho adverteixi. Per exemple, un observador podria anotar categories de conducta d'un treballador en una cadena de muntatge a partir de les imatges d'un monitor de vídeo (de manera que el treballador ignoraria el fet de ser observat), mentre un encarregat li fa comentaris sobre les accions que veu.

Ara bé, en una perspectiva d'observació no participant aquesta possibilitat no seria aconsellable. A banda del risc –molt real en alguns casos– que el subjecte focal acabi descobrint la presència d'aquest informant, hi ha l'amenaça que l'observador es vegi influït pels comentaris que sent i això s'acabi reflectint en les seves anotacions en forma d'algun biaix. En l'observació participant, la dinàmica del registre admetria aquesta possibilitat com una manifestació més de la ductilitat o obertura de l'interpret científic, atès que l'enfocament dominant és èmic; per contra, en l'observació no participant aquests biaixos i la influència d'un informant durant el registre serien inacceptables, ja que l'enfocament és ètic.

D'altra banda, la possibilitat que l'informant faci les aportacions abans del registre no afegiria res a l'anàlisi anterior. Els informants, certament, poden ser utilitzats per a preparar un registre, per a seleccionar altres informants, però en aquests casos el perill de trencar la situació d'observació no participant, fent que el subjecte focal s'adoni de la recerca en curs, és el mateix que si l'informant actua durant el registre. De fet, l'*abans* del registre en circumstàncies com les descrites és una fal·làcia, ja que forma part, amb ple dret, del *durant* pel que fa al període de contacte amb la mostra estudiada i a l'interval de recollida d'informació.

Recapitulant:

- Es pot parlar legítimament d'informants tant en el context de l'observació participant com en el de la no participant.
- No obstant això, l'informant en observació participant pot brindar la seva informació, bé durant el mateix període de recollida de dades, bé un cop finalitzat aquest; per contra, l'informant en observació no participant solament pot fer el seu paper *a posteriori* del període de recollida de dades o de registre.

Anomenarem *informants actuals* els que compleixen la seva funció durant el període de recollida de dades o registre d'informació focalitzat en el subjecte, mostra o grup escollits; anomenarem *informants a posteriori* els que compleixen la seva funció després d'aquest període.

Doble paper, actual o *a posteriori*, de l'informant

La casuística d'informants en aquest context és molt variada i no la podem enumerar exhaustivament. Només direm que el doble paper, actual o *a posteriori*, de l'informant en l'observació participant no és obligatori. És a dir, hi ha circumstàncies en què l'informant de l'observació participant tampoc pot informar durant el registre i es veu obligat a fer-ho en finalitzar aquest, excepció típica de certes formes d'observació actuant.

Imagineu el cas següent: un subjecte o grup sap que és filmat o gravat amb una càmera manipulada a distància. És obvi que, mancant l'operador i, per tant, l'observador, aquestes persones no podran fer d'informants durant el registre, però sí després. En canvi, també és innegable que l'observació és participant, atès que tothom sap que està sent observat. Vegeu l'activitat que us proposem al final d'aquest apartat, en què apareix una situació de registre semblant a l'exposada.

4.2.2. Autoinformants i al·loinformants

Una investigació psicològica o social es pot centrar en comportaments individuals o en comportaments interactius entre dos o més individus. Tanmateix tota interacció múltiple entre tres, quatre o més individus es pot descompondre en díades, és a dir, en unitats d'intercanvi comunicatiu entre dos individus. Així, doncs, amb vista a introduir la propera distinció entre tipus d'informants, n'hi haurà prou de separar els estudis **individuals**, amb un sol subjecte sota observació, dels estudis d'**interaccions**, enfocats cap a dos subjectes que formen un mínim sistema social i de comunicació.

En els estudis d'individus que se serveixen de l'observació participant el subjecte focal és, de fet, un informant: dóna informació sobre si mateix, sobre altres, opina, jutja, etc., sempre sobre si mateix. Per tant, es pot considerar un autoinformant. Encara que parli d'altres persones, aquestes no estan presents o no tenen cap vincle estable amb ell, vincle que pot donar lloc a interaccions, les quals podrien arribar a ser estudiades per l'investigador.

Així, un entrevistat és un autoinformant, un **autoinformant actual**, si li apliquem la terminologia proposada en l'apartat anterior. Alternativament, aquest informant pot intervenir acabada l'entrevista i llavors serà un **autoinformant a posteriori**.

En estudis individuals d'observació no participant, aquest mateix subjecte serà igualment un autoinformant, però només ho podrà ser *a posteriori*.

En els estudis d'interaccions hi ha més alternatives. La situació de registre esdevé més densa des del punt de vista adoptat ara. En una investigació d'aquesta classe l'observador té al davant dos subjectes intercanviant missatges, un S i un S' (mare/pare–nen, professor–alumne, venedor–client, conferenciant–públic, terapeuta–pacient).

Cada un dels dos subjectes és potencialment un autoinformant: pot donar informació sobre si mateix, espontàniament o en resposta a peticions de l'observador. Ara bé: també la pot donar sobre l'altre subjecte en la interacció, amb el qual manté alguna classe de vincle; S pot oferir interpretacions de S', i S' les pot oferir de S. En aquesta nova dimensió direm que tots dos subjectes immersos en una interacció són al·loinformants, al·loinformants actuals o *a posteriori*, si es tracta d'observació participant, i només *a posteriori*, si es tracta d'observació no participant.

En definitiva, tots dos subjectes d'una interacció són potencialment autoinformants o al·loinformants amb relació a l'observador que els escolta, situat en el vèrtex del triangle delimitat per tots tres. La distinció entre aquests dos tipus d'informants es reserva, doncs, per a l'observació d'interaccions i no es considera en qualsevol altre cas, en què té molt menys relleu metodològic. No és el mateix que un ciutadà parli d'un líder polític, del botiguer del xamfrà, d'un veí de l'escala gairebé anònim (casos en què, estrictament, també es podria qualificar d'al·loinformant), que es refereixi a algun familiar, al seu cap o a companys en l'empresa, al seu mestre o professor, etc.

4.2.3. Informants interns i externs

Els autoinformants i al·loinformants que tot just hem descrit són informants intrínsecs o interns, persones que subministren descripcions o interpretacions dels temes en estudi des de dins de la mateixa mostra o grup investigat (també en que es tracti d'un sol subjecte).

Aquests informants gaudeixen d'una perspectiva èmica des de l'interior d'aquesta mostra o grup.

Però la funció de l'informant es pot dur a terme des de fora del col·lectiu humà estudiat; els subjectes que ens informen poden ser altres que els que estem estudiant específicament. Podem dir de passada que aquest és el tipus

d'informant segurament més popular en la literatura, encara que sempre queden dubtes de fins a quin punt aquest subjecte, situat al marge de la mostra de referència, no acaba essent estudiat, o incorporat a aquesta, per l'investigador.

En tot cas, aquest darrer és un informant extern, el qual té una perspectiva ètica sobre les persones o grup concrets sobre els quals se li demana informació, però als quals no pertany (encara que formi part de la mateixa societat que ells i que, per tant, també puguem dir que participa d'una posició èmica).

Òbviament, hi ha informants interns i externs tant en observació participant com en no participant; n'hi ha d'actuals i n'hi ha *a posteriori*.

La distinció entre informants i consultants fixada en l'apartat precedent ara es pot superposar fàcilment a les que acabem de fer. Un informant, oposat a un consultant, s'hauria d'entendre sempre *a posteriori*. Aquesta posterioritat es desprèn automàticament de la funció de replicació o validació que compleix aquest col·laborador, coincidint amb les interpretacions de l'observador o discrepant-ne. Una funció així s'ha de realitzar necessàriament cap al final de la recerca, un cop feta la recollida principal d'informació. En canvi, un consultant podria actuar durant el registre o un cop finalitzat aquest.

A part d'això, l'informant que replica o valida convé que sigui *extern*, almenys en alguna mesura, atès que se li demana una certa distanciació respecte als comportaments o valors que ha de jutjar.

En la taula següent teniu sistematitzada la tipologia que hem exposat.

Classificació dels tipus d'informants en observació participant i no participant

		Observació participant	Observació no participant
En l'observació de subjectes aïllats els informants poden ser:	Interns	Auto Actual o <i>a posteriori</i>	Auto <i>A posteriori</i>
	Externs	Actual o <i>a posteriori</i>	<i>A posteriori</i>
En l'observació d'interaccions els informants poden ser:	Interns	Auto o al·lo Actual o <i>a posteriori</i>	Auto o al·lo <i>A posteriori</i>
	Externs	Actual o <i>a posteriori</i>	<i>A posteriori</i>

Vegeu també

Sobre la reactivitat podeu veure l'apartat 1.2.2, "Graus de l'observació participant" d'aquest mòdul didàctic.

Vegeu també

Sobre l'anotació de categories podeu veure l'apartat 2.2, "Segmentació i classificació del comportament: sistemes de categories interpretatius", d'aquest mòdul didàctic.

Exemple

Un observador registra informació sobre una dinàmica grupal en què un psicòleg fa el paper de moderador i interactua amb un grup de pacients.

L'observador, equipat amb el seu magnetòfon, la càmera de vídeo o amb un simple quadern de notes, pot ser present a la sala com a observador incògnit (un més del grup, amagant els seus trets d'identitat) o com a investigador reconegut i acceptat; és a dir,

pot assistir a la dinàmica de grup en qualitat d'observador no participant o d'observador participant.

En la darrera avinentesa podrà intervenir, preguntant al psicòleg o als pacients durant la sessió o després; en la primera només podrà accedir als subjectes un cop acabada la sessió o la investigació sencera (recordeu que el simple reconeixement d'un observador com a tal observador científic ja genera **reactivitat** i converteix l'observació en participant. Una altra cosa diferent és si aquest observador pregunta o no pregunta als subjectes).

- Si el psicòleg informa sobre si mateix, com a informant actual o com a informant *a posteriori*, és un autoinformant.
- Si els membres del grup, individualment o col·lectivament, informen sobre si mateixos, com a informants actuals o *a posteriori*, són autoinformants.
- Si el psicòleg informa l'observador sobre els seus pacients (amb relació a diagnòstic, pronòstic, comentaris de la sessió, etc.), aleshores és un al·loinformant, bé actual, bé *a posteriori*.
- Si els pacients, individualment o col·lectivament, informen sobre el psicòleg (transmeten la imatge que en tenen, el lloen, critiquen, interpreten), són al·loinformants, actuals o *a posteriori*.
- En aquest exemple apareix una variant no considerada fins ara: els membres del grup, en un dels dos pols de la interacció, poden parlar els uns dels altres. Serien, doncs, al·loinformants dintre del mateix rol.
- Finalment, entre les possibilitats d'aquest observador hi ha la de recórrer a informants externs a la interacció estudiada. Aquests podrien ser altres psicòlegs (del mateix centre o de fora), un altre personal (del centre), altres pacients no inclosos en el grup de referència, etc.

Activitat

Us suggerim que dugueu a terme aquesta activitat amb la taula de la pàgina anterior a la vista, la qual us pot servir de guia. Igualment us ajudarà l'exemple que acabem de comentar.

Suposeu que un psicoterapeuta i la seva pacient anorèxica han donat consentiment per tal que una de les seves sessions terapèutiques sigui gravada en vídeo. Així, l'anàlisi que faci un observador del material gravat, a partir de les imatges del monitor de vídeo,aurà d'intre de la modalitat de l'observació participant ja que, per bé que no hi hagi interaccions entre aquest observador i el terapeuta o la pacient, aquests dos subjectes saben que són observats i gravats en imatges.

Proveïts d'aquesta informació indiqueu quins serien, o podrien ser, en aquesta investigació:

- Els informants interns.
- Els autoinformants.
- Els al·loinformants.
- Tracteu d'imaginar quins podrien ser els informants externs respecte a aquest registre.
- En aquest cas particular, ¿tots aquests informants serien actuals, *a posteriori*, o ambdues coses?

Representeu-vos ara la investigació següent en l'àmbit laboral. Es tracta d'avaluar observacionalment l'activitat de la recepcionista d'un hotel, sotmesa a prova durant una setmana abans del contracte definitiu. La recepcionista ignora que està essent avaluada (tot i que, un cop acabada la prova, se li comunicarà per raons ètiques i jurídiques). L'observació es fa anotant les categories d'un sistema prèviament construït, a partir de les imatges que enregistra la càmera de seguretat del vestíbul on la noia treballa.

Tenint en compte tot això:

Indiqueu quins podrien ser els informants externs en aquesta recerca.

A més, responeu a les preguntes següents:

Hi ha, o hi pot haver, un informant intern actual en aquesta observació? Qui?, en cas afirmatiu.

Hi ha, o hi pot haver, un informant intern *a posteriori* en aquesta observació? Qui?, en cas afirmatiu.

Hi ha un al·loinformant en aquesta observació? Qui?, en cas afirmatiu.

Hi ha un autoinformant en aquesta observació? Qui?, en cas afirmatiu.

Orientacions i pistes per a la solució de l'activitat

Les respostes a aquestes preguntes no demanen res més que una bona comprensió del text en què es definia cada una d'aquestes categories d'informants. Heu de consultar, doncs, la definició de cada tipus d'informant preguntat i comprovar si encaixa en els exemples anteriors.

Les preguntes amb asterisc us exigeixen que recorreu a la imaginació. Per exemple: qui podria fer d'informant extern d'una noia sotmesa a prova com a recepcionista? ¿No deu ser aquesta pregunta equivalent a la de qui en podria donar referències laborals? Però també hi deu haver altres possibilitats...

Amb relació a diversos eixos, els informants poden ser actuals o *a posteriori*, interns o externs i, dintre dels interns, podem distingir entre autoinformants i al·loinformants.

Bibliografia

Bibliografia recomanada

Anguera, M. T. (1995). "Recogida de datos cualitativos". A M. T. Anguera *et al.* (Eds.). *Métodos de investigación en psicología* (pp. 523-547). Madrid: Síntesis.

Behar, J. i Riba, C. (1993). Sesgos del observador y de la observación. A T. Anguera (Ed.). *Metodología observacional en la investigación psicológica*. Vol. 2. *Fundamentación (2)* (pp. 15-148). Barcelona: PPU.

Goetz, J. P. i Le Compte, M. D. (1988). *Etnografía y diseño cualitativo en investigación educativa*. Madrid: Morata.

Webs recomanats

Snider, E., Rath, T. i Baltier Jr. (2000). *Psychology 375: Methods of Study and Research*. University of Arizona. Recuperat el 13 de juliol de 2008 des d'<http://u.arizona.edu/~ctaylor/chapter2/chapter2.htm>.

És una exposició sistemàtica de les diferències entre mètode observacional i experimental.

Quesada, M. (1997). *MYTYS, Métodos y técnicas de investigación social. Bibliografía: Técnicas de investigación social*. Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Sociologia.

http://www.uam.es/personal_pdi/stmaria/jmurillo/Metodos/Bibliografia06.htm

http://www.pedagogica.edu.co/storage/rce/articulos/rce08_08info.pdf

En aquestes pàgines podrem trobar unes bibliografies interessants.

Infopolis 2 web site. Ergonomic Methods and Tools. Task Analysis Methods. Critical Incident Technique (2000). University of Limerick.

Una exposició dels incidents crítics vinculada a l'anàlisi de tasques, en l'àmbit de l'ergonomia i la psicologia industrial.

Genzuk, M. (2003). *A Synthesis of Ethnographic Research*. University of California, Center for Multilingual, Multicultural Research. Recuperat el 30 d'octubre de 2008 des d'http://www-rcf.usc.edu/~genzuk/Ethnographic_Research.html.

Una apreciable síntesi dels mètodes etnogràfics.

Sloan, A. P. (2008). *Center for the Ethnography of Everyday Life*.

<http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-141.htm>

<http://www.scielo.org.co/pdf/unih/n67/n67a06.pdf>

Aquí teniu alguns exemples sobre etnografia de la vida quotidiana.

Harvey, A. S. (2008). *From activities to activity settings: Behavior in context*. Canada: Saint Mary's University / International Association for Time Use research. Recuperada el 12 de juny de 2008 des d'<http://www.stmarys.ca/partners/iatur/aswp.htm>.

Els escenaris d'activitat, un concepte força lligat als escenaris de conducta de Barker.

Craig, P. L. i Pasewark, R. A. (1981). *Journal of Rural Community Psychology*, 2, (2), 12-22. Recuperat el 12 de juny de 2008 des d'<http://www.marshall.edu/jrcp/Archives/vol22/22craig.htm>.

La metodologia de Barker lligada a l'estudi de la participació extracurricular de nois/noies de secundària.

